

Theophili Raynavdi Societatis Iesv Theologi, Opera Omnia

Tam hactenus inedita, quàm alias excusa, longo Authoris labore aucta & emendata : Accessit Tomvs Integer Complectens Indices Septemdecim in vniversum Opus, omnium quotquot prodierunt locupletissimos, Qvibus Absolvts Divinae Av Humanae Eruditionis Thesaurus Orbi literato aperitur ; Adiectus est ...

Raynaud, Théophile

Lugduni, 1665

Cap. I. Christus Ecclesiæ sponsus.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-79582](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-79582)

CAPVT I.

Christus Ecclesie Sponsus.

814 **V**NO esse vnum de Christi titulis, dubitare non licet; cum vt alia nunc loca dimittam, totum Canticum Cantorum, eam Christi nomenclaturam exhibeat. Est autem titulus suauissimus; [Nec enim sunt inuenta æquè dulcia nomina, quemadmodum sponsus & sponsa: quippe quibus omnia communia sunt, nihil proprium, nihil à se diuisum habentibus: vna vtriusque hereditas, vna domus, vna mensa, vnus thorus, vna etiam caro.] Verba sunt S. Bernardi hom. 7. in Cantica sub initium.

Christi vt, Verbi sponsalia, cum humana natura.

Vt autem solidè & inordinatè procedamus, variisque Scripturarum & Patrum locis accommodata sit tractatio, discernenda sunt Verbi sponsalia à sponsalibus Christi, Vtraque Honorius Augustodunensis in sigillo B. Mariæ distinguit, & Toletus in cap. 3. Ioan. annotat. 37. imo & Innocentius III. cap. *Debitum* de Digamis, cum matrimonium carnale dixit à Christo euectum esse in signum, & vnionis Verbi cum carne, & vnionis Christi cum Ecclesia. Priora sponsalia sunt, quibus Verbum Dei desponsauit sibi humanitatem illam singularem quam sumpsit de Virgine Maria. Eum enim fuisse diem desponsationis Verbi, retulimus supra ex Ambrosio, tractantes diadema regis gloriæ: & confirmare videntur plerique Patres agnoscetes nuptias in Deiparæ vtero celebratas per incarnationem. Vnde illa crebra virginis vteri elogia, quod fuerit sponsi thalamus. Ita S. August. Psal. 4. Epiphanius de laudibus Deiparæ, & alij mox referendi. Scitè Anastasius Sinaita 3. Hexaem tractans diem tertium mysticum quo factæ sunt nuptiæ in Cana, ait *Cana* idem sonare ac *creaturam*, signarique nuptiis illis, tertia mundi die celebratam, incorruptam vnionem Verbi & humanitatis.

Eodem Cassianus lib. 5. de Incarnat. cap. 11, refert illud Christi Matth. 19. *quod Deus coniunxit, homo non separet*. Virgens enim aduersus Nestorium, solutionem IESV in duas personas, affirmat; Christum tametsi de carnalis coniugij solubilitate rogatum, & de illo, & altiore sensu de diuino Verbi cum humanitate coniugio respondisse, *quod Deus coniunxit, homo non separet*: Eoque inspectasse Christum, probat ex eo quod Apostolus Ephes. 5. disputans de carnali coniugio de quo Christus fuerat interrogatus, iisdem veteris Testamenti locis vsus sit, quæ Christus protulerat; *propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhaerebit uxori suæ*: quæ cum retulisset cum magna clamoris protestatione subiecit, *sacramentum hoc magnum est*. Quid verò sit magnum illud sacramentum de quo ibi Apostolus, ex alio eius loco erui vult Cassianus; nempe ex 1. Timoth. 3. vbi hæc verba habentur; *manifeste magnum est pietatis sacramen-*

tum quod manifestatum est in carne; subdit Cassianus cap. 12. [Quod ergo magnum est illud sacramentum, quod sub viri atque uxoris nomine designatur? Apostolum ipsum interrogemus, qui ad docendam eandem rem alibi verbis ipsius vsus est, dicens: *Et manifeste magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, iustificatum est in Spiritu, apparuit Angelis, prædicatum est Gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria*. Quod ergo magnum illud est sacramentum, quod manifestatum est in carne? Deus scilicet natus de carne, Deus vsus in corpore; qui vtique sicut palam est manifestatus in carne, ita palam est assumptus in gloria. Hoc ergo magnum est sacramentum, de quo ipse ait: *Propterea relinquet homo patrem suum & matrem, & adhaerebit uxori suæ, & erunt duo in carne vna*. Qui fuerunt ergo duo in carne vna? Deus scilicet atque anima. In vna enim quæ Deo vnita est carne hominis, Deus est, atque anima.] Et mox. [Propterea ergo homo ille, de quo Propheta dicit: *frater noster*, & edimus hominem. Qui, vt dictum est, ascendit ubi erat prius, de quo legimus: *Nemo ascendit in celum, nisi qui de celo descendit, filius hominis qui est in celo*, Propter hoc, inquam, reliquit homo patrem suum & matrem: id est, Deum ex quo natus est, & Hierusalem illam, quæ est mater omnium nostrum: & adhaesit humanæ carni, quæ uxori suæ. Et idcirco de Patre expressè dicit: *Relinquet homo patrem suum*: de matre autem non dixit, *suam*, sed tantummodo *matrem* posuit; quia non tam ipsius erat mater, quam vniversorum credentium, id est, omnium nostrum. Et adiunctus est uxori suæ; quia sicut vir & mulier vnum corpus sunt, ita maiestas diuinitatis & caro hominis vniantur, & facti sunt duo, id est, Deus atque anima in carne vna: quia sicut caro illa habitatores in se habuit Deum, ita animam quoque in se cohabitantem Deo. Hoc ergo magnum est illud sacramentum, ad quod inquitendum nos admiratio Apostoli vocat, & adhortatio diuinitatis inuitat.]

Confirmat similiter has nuptias, sed, aliter matrem & Christo relictam accipit Laurentius Iustin. lib. de Triumpho Christi agone c. 2. [Dominus Iesus inquit, Dei & hominum mediator ipse est, qui ob amorem sponsæ immaculatæ Ecclesiæ reliquit in celo patrem suum, quando formam serui suscipiens semetipsum exinaniuit. Reliquit & matrem, domum Synagogam de qua, carnis trahebat originem, propter infidelitatis demeritum repudiando contempsit, suæque adhæsit uxori, quum in cruce pendens dato sanguinis pretio, atque aquæ lauacro, sibi eam inseparabiliter copulauit. Cui etiam pro amoris pignore, proque foderet maritali corporis & sanguinis sui sacramenta concessit, vt non solum in spiritu, verum etiam essent duo in carne vna.]

Sed insigniter, iisdem Verbi cum humanitate sua sponsalibus, astipulatur S. Augustinus tract. 1. in Epist. Ioan. initio verbis illis. [Vnde potuit videri in Sole, qui fecit Solem: nisi, Quia in Sole posuit tabernaculum suum, & ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo, exultauit vt gigas ad currendam viam? Ille ante Solem qui fecit Solem, ille ante Luciferum, ante omnia sydera, ante omnes Angelos, verus creator, quia omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factam]

factum est nihil. Vt videretur oculis carnis qui Solem vident, ipse tabernaculum suum in Sole posuit, id est, carnem suam in manifestatione huius lucis ostendit: & illius sponsi thalamus, fuit uterus Virginis, quia in illo utero Virginali coniuncti sunt duo, Sponsus & Sponsa. Sponsus Verbum, & sponsa caro; quia sic scriptum est. *Et erunt duo in carne una*: & Dominus in Evangelio, *Igitur iam non sum duo, sed vnacaro*: & Elia optime meminit, vnum esse ipsos duos: loquitur enim ex persona Christi, & dicit, *sicut sponso impesui mibi mirram, & sicut sponsam ornauit me ornamento*. Vnus videtur loqui, & sponsum se fecit, & sponsam te fecit, quia non duo sed vna caro. Quia Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, illi carni adiungitur Ecclesia, & sic Christus totus, caput & corpus.]

Deipara Christi sponsa, in hoc sensu sponsalium, Gabriele paranypho plaudente terra.

815 Referendum planè est eodem, quod aliqui Christum *sponsam* & Deiparam *sponsam* nominant. Habent enim rationem humanitatis ex Virgine assumptæ, & Verbo coniunctæ. Ita Epiphanius orat. de laudibus Deiparæ *sub initium*. [Sancta puella Virgo Maria, est sponsa Trinitatis & thesaurus dispensationis planè arcaneus, cui Gabriel inquit, *Aue gratia plena, Dominus tecum*. Subiunxit Gabriel. Et pater misit archabonem de cælo Spiritum sanctum: præparauit Virginem vnigenito filio cælesti sponso, quam Pater dilexit, filius inhabitauit, Spiritus sanctus percipuit. Ipsa est enim sponsa & thalamus, & ex ea sponsum procedit Christus Virgineum indumentum, iuxta suauem Davidis Prophetæ canticum, *In sole posuit tabernaculum suum, & ipse tanquam sponsum procedens de thalamo suo*. O sponsi desiderium summæ puritatis. Propriam ancillam, sponsam & matrem sibi despondet. Gabriel effectus conciliator Virginis, cæli & terræ incensum ac sufficium, vnâ copulans. Quam quidem Virginem, Prophetæ clarè descriperunt, dum prædicarunt secretum nuptiarum: nimirum quomodo Virgo inuenitur esse cælestis sponsa & mater, quæ donorum antenuptialium nomine, Spiritum sanctum accepit, dotis verò gratia, cælum vnâ cum Paradiso. Quærebat ergo Virgo conspiceret, quem desiderabat. inquit, Vbi est sponsum, cuius pulchritudinem exopto? Vbi est pulchritudo. Vbi totius formæ gloria ineffabilis? Vbi lumen quod extingui nequit, quod ego summo cum desiderio requiro? Alios similiter locutos, Christumque sponsum, Deiparam verò sponsam censentes, profero in Nomenelatoris Maria ni Glossario, V. *Adiuuorium Altissimi*, & V. *Nympha Dei*. Nec alio sensu, Deipara à Richardo Victorino suo c. 39. in Cant. dicta est, *Christi species* id est *sponsa*, iuxta pharaim Scripturæ, quæ coniugem vocat *speciem viri*. Vt apud Iobum, *visitans speciem tuam non peccabis*. Et Psalm. 67. *species domus*, dabit *diuidere sponsa*.

Horum sponsalium de præsentī, atque aded etiam nuptiarum Paranyphum ac pro nubum, statuunt S. Gabrielem. Sic enim Gregorius

Thaumat. Orat. 3. de Annunciatione ait, [Mistus est Gabrel. ut dignum purissimo sponso thalamum pararet: mistus est Gabrel, ut inter creaturam & creatorem sponsalia contraheret.] Passim etiam Patres agentes de Annunciatione Deiparæ, vocant Gabrielem, *paranyphum*. Dotem desponsæ humanitati à sponso pro veteri vsu collatam, nemo satis assequatur. Præter immensam quippe spiritualium opum molem, quæ ditauit humanitatem sibi copulatam, indita substantiæ animæ gratia habituali prope infinita; intellectu autem donis omnibus ei conuenientibus vberrimè illustrato; tandèmq; voluntati immisit virtutum omnium floribus: contulit eidem, supra quod conferre nihil potuit, locupletissimus licet atque copiosissimus; diuinitatem scilicet suam, atque personam. Quid tali dote locupletius? Omnes nos titulo vnitæ Verbos sororis nostræ, eius inquam humanitatis, quæ os nostrum & caro nostra est, cognati Deo facti sumus, contacta eminentissima affinitate cum ipso Deo: Et pacis federa, (quod Guillelmus Paris. lib. cur Deus homo cap. 7. *sub finem*, rectè considerat) Deum inter ac nos, firmata.

Gaudium inde & exultatio vniuersæ creaturæ, ut his verbis tradit S. August. Orat. contra Iudæos & Paganos cap. 10. [Dei filius & hominis filius. Dei filius de corde patris; hominis filius ex utero matris. Idem ipse vnus Christus, qui processit ex utero virginali tanquam sponsum de thalamo suo. In quo utroque spiritalis nuptiæ celebrata. Deus coniunctus est carni, & caro adhæsit Deo, ut esset vnus Christus & totus homo. Hic ergo procedens velut sponsum de thalamo suo, ad cuius nuptias commota vniuersa exultare visa est creatura. Namque Angelorum chorus, ex his nuptiis, pacem designat hominibus bonæ voluntatis: quia qui erat Dei filius, factus est hominis filius, suspiciens quod non erat, non amittens quod erat. His nuptiis cæli nouam stellam, nouum atque splendidum lumen illo ipso sponso operante produciunt: ut lumen verum sedentibus in vmbra mortis nuntiarent natum, & velut in lingua sua laudarent hunc sponsum procedentem, quem sciebant ad hoc suscepisse hominem mortalem. Ad hanc sponsam Magi ab extremo terræ veniunt, commoniti requirunt, vocati munera offerunt, infantem natum nec dum quidem videntes, sed stella indice Regem adorare cupientes.]

Expensio horum Christi sponsalium, ad Eucharistiam.

816 Non plura de Verbi sponsalibus per coniunctionem cum singulari illa humanitate quam assumpsit: quam coniunctionem verum est posse sponsalium & nuptiarum Symbolo vtrumq; adumbrari: dummodo tamen caueatur error Theodori Mopsuesteni, damnatus in quinta Synodo collat. 5. Can. 10. eo quod diceret, (verba sunt canonis) talem factam esse vnitionem Dei Verbi ad Christum, id est eius sanctam humanitatem, qualem dixit Apostolus de viro & muliere, *erunt duo in carne vna*. Quamquam loca Theodori quæ ad eum purgandam profert Facundus lib. 9. cap. 1. coniugium Christi per affectum, ad solam Ecclesiam referunt non autem

FFF 3 ad

ad singularem humanitatem Verbo copulatam in Christo. Quod verò Methodius in decem Virginum symposio, has ipsas Christi sponsas, nuptias, extendit ad corporis Christi in Eucharistia participationem per vnumquemque fidelium, eodem iure factum est, quo à sancto Chrysostomo hom. 60. ad populum, Christus vnicuique fidelium se per Eucharistiam vnire dicitur. Locum Methodij à Photio compendio adductum Cod. 237. & à Thoma Bosio lib. 1. de signis cap. 8. in fine, necnon à Turtiano exscriptum lib. 2. de Eucharistia cap. 7. iuvat adscribere. [Homo (inquit) mixtus & temperatus cum sapientia & vita, hoc factus est quod erat quod in ipso habitauit *ὁ υἱος ἀπατορ*, idest lumen purum, (Verbum Dei dicit:) Vnde inquit recte Apostolus ad Christum retulit illa de Adam. Sic enim maximè congruet ex ossibus eius, & ex carne eius, Ecclesiam esse factam, propter quam relicto Patre in cælis descendit Verbum, & adhæsit vxori, & dormiuit soporem passionis moriens pro ea, vt exhiberet sibi Ecclesiam gloriosam, & omnis macula expertem, emundans eam lauacro ad excipiendum spirituale & beatum semen quod ipse insonat, & inserit in profundo mentis. Excipit autem illud ipsum semen & format Ecclesia instar vxoris ad generandam virtutem & alendam. Hac enim ratione impletur illud, *Crescite & multiplicamini*, capiente Ecclesia incrementum per congressum & communionem Verbi, quod adhuc ad nos se demittit, & soporem capit, secundum commemorationem passionis. Non enim potest aliter Ecclesia concipere credentes, & regenerare per lauacrum regenerationis, nisi & Christus propter eos se exinaniens, vt capi possit, secundum commemorationem (vt dixi) passionis, iterum moriatur & eccle descendens, adhærensque vxori suæ, præbeat virtutem quandam lateris sui, vt augeantur qui in eo ædificati sunt omnes per lauacrum regenerati. Idem habet S. Ephrem. serm. de iudicio adductus ibidem à Turtiano pag. 148.

De Aliis verè Christi sponsalibus, quæ cum Ecclesia; sensus Patrum.

§ 17 Venio ad alia Christi sponsalia, quæ scilicet inter Christum & Ecclesiam celebrata statuuntur. Nam cum Christus non sit humanitati coniunctus, sed Verbum, quod est aliquid à Christo diuersum; cogimur hic vbi de Christi titulis est sermo, priores illas nuptias dimittere; & alias in quibus verè Christus sponsus est confederare. Præter quàmquod, cum nuptiæ ac sponsalia non nisi inter personas duas incantur, nec fas sit agnoscere in Christo nisi vnā personam, minus expedit (ex hoc quidem capite) aptantur ad Incarnationis mysteriū quæ de diuini nuptiis & sponsalibus in Scripturis sæpè produntur. Obseruauit hoc iam pridem S. Gregor. hom. 38. in Euangelia tractans parabolam Euangelicam de nuptiis à patre Rege, filio factis vt habetur Matth. 22. [Tunc, (inquit,) Deus Pater, Deo filio suo nuptias fecit, quando hunc in vtero Virginis humanæ naturæ coniunxit; quando Deum ante secula, fieri voluit hominem in fine sæculorum. Sed quia ex duabus personis

fieri solet ista nuptialis coniunctio, adest hoc ab intellectibus nostris, vt personam Dei, & hominis Redemptoris nostri Iesam Christum, ex duabus personis credamus vnitam. Ex duabus quippe, atque in duabus hunc naturis existere dicimus: sed ex duabus personis compositum credi, vt nefas, vitamus. Apertius ergo atque securius dici potest, quia in hoc Pater Regi filio nuptias fecit, quo ei per Incarnationis mysterium sanctam Ecclesiam sociauit.]

Video in eandem de Christi sponsalibus sententiam, conspirare passim Patres, eoque accommodare Scripturas quibus Christi nuptiæ, aut sponsalia memorantur: præsertimque locum Apostoli ex cap. 5. ad Ephes. quem ab alijs ad Verbi nuptias trahi vidimus. Profero nonnullos. S. Augustinus serm. 6. de tempore cum ad geminam vnus Christi substantiam, retulisset illud Genes. 2. *erunt duo in carne vna*. [Idem, (inquit) Deus & homo vnus Christus.] Subdit: [quod Apostolus, de Christo & Ecclesia, idem Christi corpore præcepit intelligi; sicut ait, *erunt duo in carne vna*. Ego autem dico in Christo & in Ecclesia.] Et ibidem serm. 247. agens de Patre familias qui fecit nuptias filio suo, sic scribit. [Intelligimus, hunc Patrem familiam, Deum Patrem omnipotentem, cui famulantur vniuersæ familiæ gentium, qui cœterum & cœqualem sibi genuit filium in cælis sub Patre, in terris sub matre. Qui nuptias fecit, quando & Ecclesiam ex omni genere hominum sociauit. Ad hanc Christi & Ecclesie societatem, conuocati sunt nobiles & ignobiles, diuites & pauperes omnis conditio, sexus, omnis ætas.]

Chrysostomus hom. 22. ex varijs in Math. locis quæ alibi item reponitur sub hoc titulo, *Laus Maximi*, tractans illud, *mysterium hoc magnum est*, exclamat. [Quomodo magnum est? Dic mihi, quomodo Virgo asseruata omni tempore, sponsum nunquam ante visum, mox à prima die desiderat, & amat tanquam corpus proprium? Rursum vir quam nunquam vidit, nunquam allocutus est, eam mox à prima die præfert cæteris omnibus, & amicis & familiaribus, denique ipsi parentibus. Parentes item si per aliam causam auferatur eis pecunia, dolent ferunt, & in ius trahunt qui abstulit: homini autem sæpè nunquam ante viso & ignoto; eam dotem vnā cum filia luculentam in manus dant, idque libenter faciunt, neque se damno officii existimant: Sed videntes abduci filiam, non meminerunt consuetudinis, non dolent, non anguntur, sed gratias agunt insuper, & rem optabilem putant, filiam à penatibus cum multa abduci pecunia. Hæc igitur omnia Paulus considerans, quod parentibus relictis ambo sibi mutuis iunguntur nexibus, nouumque consortium maiorem antiqua consuetudine vim accepit: animaduertensque non esse hoc humanum negotium, sed diuinitus amores tales inseri, vt nuptiæ pati eloquentur atque assumantur læticia, *mysterium* (inquit,) *hoc magnum est*. Et quemadmodum recens natus infantulus ex aspectu statim parentes noscitat prius quàm voces possit edere: ita sanè & sponsus ac sponsa nemine sequestro, nemine hortatore, primo statim aspectu conciliantur inuicem. Id cum in Christo etiam animaduertisset & Ecclesia, non sine stupore quodam admiratus est. Quomodo igitur in Christo & Ecclesia idem contigit? Sicut sponsus relicto

relictō patre ad Sponsam properat, ita & Christus relictō paterno solio venit ad Sponsam. Nō nos euocauit ad sup̄era, sed ipse vtrū ad nos aduenit. Cum autem aduentum audis, non migrationem sed condescensionem intellige. Nam etiam cum nobiscum esset, cum Patre erat. Quapropter (inquit,) mysterium hoc magnum est. Magnum etiam sanē apud homines, sed cum video in Christum quoque & Ecclesiam idem competere, tum verō miraculo rei reddor attonitus. Quamobrem cum dixisset, *mysterium hoc magnum est*, subiecit mox; *Verum ego loquer de Christo & de Ecclesia*. Itaque cum scias quantum sit in coniugio mysterium, & quanti figura negotij, non temerē de hoc delibera. Et homil. 1. in Epist. ad Coloss. gravissimē exposulat quod in nuptiis, vbi Christi mysterium exhibetur, & coniunctio Christi cum Ecclesia recolitur, tam multa fecēdā plerisque admitterentur.

818 Hieronymus Ephel. 5. ad illud, *propter hoc relinquet homo*, laudato in eandem sententiam S. Gregorio Nazianzeno, qui ad tanti mysterij profunditatem hāsisse Apostolum omnia abs se capi posse despondentem, affirmat coniugium Adam & Eue, nuptias Christi & Ecclesie pręsignasse docet, & idcirco ait Apostolum, sacramentum magnum, esse interpretatum in Christo & in Ecclesia; [vt Adam Christum, & Eva perfiguraret Ecclesiam. Factus est enim nouissimus Adam in spiritum viuificantem. Et quomodo de Adam & vxore eius, omne hominum nascitur genus; sic de Christo & Ecclesia, omnis credentium multitudo generata est. Quę vnum Ecclesie corpus effecta, rursus in latere Christi ponitur, & costa locum replet, & vnum viri corpus efficitur ipso Domino id in Euangelio postulante: *Pater da, vt quomodo ego & tu vnum sumus, sic & ipsi in vna vnum sint*.] Et mox, iis relictis qui omnia quę de Adamo & Eva sunt dicta, de Christo & Ecclesia pręnuntiata esse volunt, cum tantummodo ad eam rem pertineat locus ille ab Apostolo ex Genesi adductus quod deferendus ab homine pater, deferenda & mater vt vxori adhæreat, pronuntiatur; subiicit S. Hieronymus. [Primus enim homo & primus vates Adam, hoc de Christo & Ecclesia prophetauit, quod reliquerit Dominus noster atque Saluator patrem suum Deum, & matrem suam cœlestem Hierusalem, & venerit ad terras, propter suum corpus Ecclesiam, & de suo eam latere fabricatus sit, & propter illam Verbum caro factum sit. Et quia non omnia æqualia Sacramentā sunt, sed est aliud sacramentum maius, & aliud minus, propterea nunc dicit; *sacramentum hoc magnum est*: simulque humilitatis eius indicium est inferentis *Ego autem dico in Christo & in Ecclesia*.]

S. Ambrosius in cap. 3. Lucę, agens de Christi baptismo, cum incidisset in illud Apostoli *sacramentum hoc magnum est*, interrogat [Quod sacramentum.] Respondet autem. Quia duo erunt in carne vna: & quia relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suę, & quoniam membra sumus corporis eius, de carne eius, & de ossibus eius. Quis est iste vir, propter quem mulier parentes relinquit? Relinquit parentes Ecclesia, quę de gentilibus populis congregata est: cui Prophetice dicitur, *Obliviscere populum tuum, & domum patris tui*. Propter

quem virum, nisi fortē propter illum de quo dicit Ioannes, *Post me venit vir qui ante me factus est*; De cuius latere dormientis, costam Deus sumpsit. Ipse enim est qui dormiuit, & quieuit, & resurrexit, quoniam Dominus suscipit eum. Quę est huius Costa nisi vita? Quia tunc quando miles latus eius aperuit, continuē aqua & sanguis exiuit, qui effusus est pro sæculi vita. Hęc sæculi vita, costa Christi est: hęc costa secundi est Adam, primus enim Adam in animam viuentem, nouissimus Adam in spiritum viuificantem. Nouissimus Adam Christus est, Costa Christi, vita Ecclesie est. Nos ergo membra sumus corporis eius, de carne eius, & de ossibus eius. Et fortasse hęc est costa de qua dixit, *Sentio ex me virtutem exisse*. Hęc est costa, quę de Christo exiuit, nec corpus eius imminuit.]

Pertinent quoque ad Ecclesiam, quę ab Ennodio sub finem Apologetici in persona Romanę vrbis dicuntur, verbis illis. [Quid tempore quo pretiosis sicamus vbera parvulus, quo prolem nostram aeterna genitrix rursus paritura nunc suscipit, cuius post primam natiuitatem grandævis foetibus aluus impletur, quę mihi prolem regenerando dulcem facit esse, quam peperit, quę ad se venientes senium facit exuere & ad vitę principia redire contractos.]

Anastasius Sinaita diffusissime id ipsum prosequitur in Hexamē sub finem libri 9. & sub initium decimi. Plagulam dumtaxat repręsentō ex lib. 10. *ferē in principio*. Ibi pręfatus tam multa circa Adam & Eue coniugium tradita esse, quę nisi de Christo & Ecclesia in sublimiore & altiore sensu accipiantur, minus videantur quadratura, concludit. [Est ergo omnibus modis perspicuum, quod ad Christum potius, & ab ipso genitrix, & ei vnitam Ecclesiam hęc referuntur & prædicantur. Etenim solus Christus est & genitor & vir, suę vxoris & Sponsa, Ecclesia.] Et inferius. [Intelliges autem per hanc vxorem, & viri cum ea agglutinationem & adhæSIONem Dei Verbi quę per hypostasim fit cum nostra natura, quę quidem est genitrix Ecclesie: quoniam membra sumus corporis eius ex carne eius, & ossibus eius, conuenienter voci Pauli: Quo fit vt quodammodo Adam sit & Pater & maritus suę vxoris, sicut etiam Christus Ecclesie. Pater quidem, vt ipsam generans per aquam & spiritum: Maritus autem, vt qui Verbi semen in eam deiciat: Per quod multos atque adē innumerabiles hos filios. (Filios, inquam, gentium) ei peperit & enutrit, & auxit, & multiplicauit. Hoc enim modo, etiam Christi adiutrix dicitur Ecclesia, eo quod ipsa post eius assumptionem generet, & doceat, & illuminet, & prædicet, & conuertat gentes ad Deum. Etenim quoniam prior Sinagoga fuit adultera, & ipsius filij quos Deus genuit & in altum extulit, eam spreuerunt: propter hunc actum, reliquit Christus Patrem suum, nempe populum Iudæorum, & matrem suam Synagoga, & adhæsit vxori suę quam sumpsit ex gentibus, & fuerunt duo in carnem vnā vnus populi. *Mysterium hoc magnum est*, (ego Paulus die,) *in Christo & Ecclesia*: hęc fuerunt præfigurata & prius descripta.] Quod initio ait, coniugalem adhæSIONem Symbolum esse ad hæSIONis Verbi & humanitatis; non eō pertinet quasi Verbi & humanitati sponsalia, aut nuptias, ibi prosequatur: sed quod ea Verbi

&

& humanitatis coniunctio, fuerit desponsatio Ecclesiae & totius naturae nostrae, ut mox exponam.

S. Bernardus serm. 2. in Domin. 1. post octavam Epiphaniae. [Omnes nos ad Spirituales, nuptias vocati sumus; in quibus utique sponsus est Christus Dominus, unde canimus in Psalmo; *Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo*. Sponsa vero nos ipsi sumus. Si non nobis videtur incredibile, & omnes simul una sponsa, & animae singulorum, quasi singulae sponsae. Sed quando hoc sentire poterit fragilitas nostra de Deo suo, quod eo affectu se diligit, quo diligitur sponsa à sponso? Multum enim haec sponsa inferior sponso suo: inferior genere, inferior specie inferior dignitate.] Apud eundem in appendice, extat sermo alterius Autoris in parabolam nuptiarum filij Regis, quo prolixè haec Christi & Ecclesiae nuptiae describuntur, cum omnibus adiunctis.

Distinctiō de iisdem sponsalibus, Christum sponsus.

819. Haec generatim sufficiunt, ut appareat Christum dici sponsum respectu Ecclesiae: & hanc non autem humanitatem à Verbo, assumptam, & Christo inexistente, dici propriè Christi sponsam. Nunc distinctiō, & in particulari, quae ad haec sponsalia & nuptias spectant, expendamus. Sponsum inquam, & sponsam; pronubos, dotem, vestes & ornamenta nuptialia sponsae collata, concursum amicorum, tabulas coniugales, dispensationis & nuptiarum tempus ac locum, Epithalamium; & si quae sunt alia felicissimorum sponsalium ac nuptiarum adiuncta, dempta sobole, de qua fecimus, quia consequitur ad nuptias, sponso ac sponsa iam constitutis. Ricipio autem proferre dumtaxat lectiora quaedam circa supradicta capita. Plenam verò & multiplicem eorum discussionem, petere licebit ex Turcetemata lib. 1. summa de Ecclesia à cap. 36. nec non ex Laurentio Iustiniano lib. de casto coniugio cap. 9. & 10. Ex recentioribus versatus in eodem argumento est, Thomas Bosius lib. 1. de signis, per septem prima capita.

Sponsus, non alius est quàm Christus. [Quis est enim sponsus, (ait D. Augustinus, initio expositionis secundae in Psal. 18.) Nisi cui desponsata est illa Virgo ab Apostolo, cui timet caste casti sponsus amicus, ne sicut serpens Enam fecisset astutia sua, sic & huius Virginis sponsae Christi sensus corrumpantur à castitate quae est in Christo?]

Addit de huius sponsi *magna & plena gratia*. Sic enim nominat Nam quia [Primum quod nuptura pro ceteris concupiscunt, est ut sponsi decore se iactent,] Vt dixit S. Ambros. lib. 1. de Virginibus merito hoc decus, quoties sponsi huius incidit mensio, in eo celebratur. Sed cui dotes egregias sponsi huius singulatim spectare concilium erit, adeat vel Psalmum 44. cuius prior parte quae tota circa sponsum consumitur, plenè enumerantur eius praerogativae: vel caput 5. Canticorum ubi dilectus, candidus & rubicundus, electus ex millibus, & totus desiderabilis describitur eiusque, singulorum membrorum decora proponuntur. Nobis quae toto l. 4. de perfectionibus eius diximus, hanc lacunam explebunt.

Sponsa Ecclesia, varie adumbrata.

820. Sponsa, ipsa est Ecclesia: quam quod mater sit omnium spirituali vita viventium, & Christum Adamum secundum, non secus se habeat quàm Eva ad Adamum primum, S. Ambrosius lib. 2. in Luc. tractans Christi Baptismum & lib. de Paradiso cap. 14. confert cum Eva, id quod frequenter quoque habet S. Augustinus & nominatim in Psal. 126. ad illud qui manducatis panem doloris, sic enim scribit, cum de Christi resurrectione postquam sedisset ac dormisset, discessit. [Sed ubi dormiuit? in cruce. Quando dormiuit in cruce signum gestabat, implebat quod significatum erat in Adam, quia cum dormiret Adam costa illi detracta est, & Eva facta est. Sic & Dominus cum dormiret in cruce, latus eius lancea percussus est, & sacramenta profluxerunt, unde facta est Ecclesia. Ecclesia enim coniux Domini facta est de latere, quomodo Eva illa facta est de latere. Sed quomodo illa non est facta nisi de latere dormientis, sic ista non est facta nisi de latere morientis.] Et pulchre lib. 2. de Symbolo ad Catechumenos c. 6. [Ascendat sponus noster thalami sui lignum. Ascendat sponus noster thalami sui lectum, dormiat moriendo, aperiat eius latus, & Ecclesia prodeat Virgo: ut quomodo Eva facta est ex latere Adae dormientis, ita & Ecclesia fornetur ex latere Christi in cruce pendentis. Percussus est enim eius latus, ut Evangelium loquitur, & statim manavit sanguis & aqua, quae sunt Ecclesiae gemina sacramenta. Aqua, in qua est sponsa purificata, sanguis ex quo inuenitur esse dotata.] Videntur quoque in Psal. 126. ad illud, *Ece haec dicit Domini*. Et Psal. 127. ad illud, *in lateribus domus tua*. Omnium plenissimè Anastasius Sinaita lib. 9. Hexaem. sub finem; Et lib. 10. initio.

S. Cyrillus lib. 4. Glaphyr. in Genes. Synagogam & Ecclesiam cum duabus Iacobi Sponsis, componit latissimè. Id quod etiam bene persecutus est Iustinus, sub finem colloquitur cum Tryphone insitens praesertim Ippitudini Lix, & Rachelis pulchritudini: huius quoque pro furto, quo Idola Patris abstat, itat in hodiernum usque diem desolata lateant. Quae & alia Synagoga ac Ecclesiae accommodat Philippus Abbas lib. de continentia Clericorum cap. 61. & 62. coniugium ab omni auro fuisse typum coniugij Christi cum Ecclesia, egregiè prosequitur.

821. Apud plerosque Patres, quod Ecclesia Christiana ex gentibus Idololatris magnam partem sit conflata, Aethiopissa illius, filiae Sacerdotis Idolorum, quam Moses duxit uxorem, adumbrata est imagine. Ita S. Bernardus serm. in Dom. 1. post octavam Epiphaniae. Praenotatque S. Cyrillus lib. 2. de ador. verbis illis, [Sephora filia Sacerdotis Madian, (is autem alienigena erat, neque ad Israël sanguinem pertinebat) figuram ac personam Ecclesiae ex gentibus tenet, quae ad Deum ex mundi huius cultu vocata est: dictum quippe est ad illam per vocem David. *Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam; & obliuiscere populum tuum, & domum patris tui: quia concupivit Rex speciem tuam: quoniam ipse est Dominus tuus*. Vocata igitur & est, dum sequeretur legem, ac tanquam cum

Moyse pædagog, matrimonio iuncta est, qui optimè ad Christi mysterium perducit. Est enim lex magister quidam elementarius, qui perducit ad initia sermonum Dei, ac per ænigmata & umbras, cognitionis eius qua Christi mysterium percipitur, veluti semina quædam in nobis inscribit.

De eadem sponsæ fœditate, sic Chrysostom. hom. in illud *stetit Regina*, tractans quomodo sponsæ dictum sit *Audi filia*. [Hæc prius filia erat Dæmonum, filia terræ, ipsa tellure indigna: Eadem nunc facta est filia Regis. Hoc ut esset, voluit, qui flagrabat eius amore. Qui enim amat non perspicit deformitatem. Ob hoc planè dicitur *sponsa*, quod plerumque amat rem quamlibet deformem. Sic & Christus fœcit, deformem vidit, (non enim eam possum formosam dicere:) atque adamavit, eamque innovat & instaurat non habentem maculam aut rugam. O sponsam qui tam bellè exornat deformitatem suæ sponsæ!]

Non ergo abhorruit fœdam & deformem sponsam Christus, quippe potis dealbare Æthiopem super niuem: quod & præstitit; itavit nigra super tabernacula Cedar, facta sit speciosa sicut pelles Salomonis. Quod quæ de eius speciositate sigillatim præduntur Cant. 7. abundè declarant. Quare meritis S. Augustinus in Psal. 44. *initio*. [Gaudeat sponsa amata à Deo. Quando amata? Dum adhuc fœda. Omnes enim peccaverunt, (ait Apostolus,) & egent gloria Dei; Et iterum, *Etenim Christus pro impiis mortuus est*. Amata est fœda, ne remaneret fœda. Non enim verè fœda amata est, quia non fœditas amata est. Nam si hoc amatet, hoc servaret. Evertit fœditatem, servavit pulchritudinem. Ad qualem venit, & qualem fœcit?] Murmurant de Moysi cum alienigena coniugio, Aaron & Maria: Ille Sacerdos & Pontifex, Sacerdotum & Pontificum Iudeorum personam sustinebat. Maria verò Aaronis vxor (non enim soror Aaronis, sed Moysi tantum, quia vxor fratris, ut notavit Isidorus Pelus. lib. 3. Epist. 152.) Hæc murmuratione, quod etiam ex Bernardo supra retuli, notata est sacerdotum & Synagoga tumultuatio in Christum, cuius personam Moses referebat: præsertimque Hebræorum concitatio, ex eo quod gentes quæ nigre erant tenebris peccati, ad Euangelij societatem essent admisse. Ita S. Cyrillus in collectaneis ex lib. Num. c. 10. Sed concinne S. Bernardus serm. illo 2. verbis istis. [Propter Æthiopissim istam, de longinquo filius æterni Regis aduenit, & ut sibi desponderet illam, etiam mori pro ea non timuit. Moyses quidem, Æthiopissam duxit vxorem; sed non potuit Æthiopissæ mutare colorem. Christus verò quam adamavit, ignobilem, adhuc & fœdam, gloriosam sibi exhibebit Ecclesiam, non habentem maculam, neque rugam. Murmuret Aaron, murmuret & Maria, non nova, sed vetus: non mater Domini, sed soror Moysi. Non nostra inquam Maria, illa enim sollicita est, si quid fortè deest in nuptiis. Vos autem ut dignum est murmurantibus Sacerdotibus, murmurante Synagoga, toto affectu in gratiarum actione versamur.]

Pertinere ad hanc sponsam è multis gentibus adunatam, censet Philippus Abbas lib. de Continentia cleric. cap. 61. & 62. quod olim

Theoph. Raynaudi de Attrib. Christi.

Horum sponsalium pronubi.

822 Pronubi horum sponsalium, & nuptiarum paranymphi, iuxta Gregorium Nyssenum hom. 1. in Cant. isti sunt. [Patriarchæ (inquit) & Prophetæ, & legislatores, diuina dona sponsæ attulerunt, quæ Græci solent *id est* vocare, ita nominantes donationes ante nuptias. Hæc autem sunt remissio delictorum, obliuio malorum, peccati ablatio, naturæ transformatio, eius in quod cadit interitus, in id in quod non cadit, transmutatio, delicia paradisi, regni dignitas, læticia quæ sine caret. Cum hæc ergo diuina dona virgo accepisset à præclaris paranymphis, & fatetur desiderium, & festinat frui gratia pulchritudinis eius quem desiderat.] Proferebant Prophetæ, hæc munera sponsæ, à sponso, in spæ non in re. Vaticinabantur enim, & nomine Dei spondebant, securam tali sponso adueniente peccati absterisionem, diluuium gratiæ, & bonorum omnium spiritualium vberitatem. In qua bona magno ardore suspirans sponsa, aduentum sponsi imis medullis expectabat. Speciali autem iure Baptista, tanquam legis & Prophetarum complementum, ac sponsi amicus, gaudio gaudens super vocem sponsi, paranymphus horum sponsalium, à S. Cyrillo denominatur lib. 1. Glaphir. in Genes. pag. 105. qui id eruit ex Ioan. 3. v. 29. Pronubum quoque & paranymphum Christi sponsi, Ioannem Baptistam, nominat Theodorus Studita orat. de eius natiuitate & Petrus Dam. serm. 25. qui etiam vocat Baptistam, *fœderatorem celestium nuptiarum*.

Prophetis Apostolos pronubos, & nominatim Paulum, adiungit Chrysost. hom. 23. in 2. ad Corinth. Nam & ipse Paulus, despondisse se profiteretur, vni viro Christo Ecclesiam. [Vnde & dicebat, (inquit ibi S. Chrysostomus) *Pro Christo legatione fungimur*. Atque obsecrat, quam sponsam accepturus erat. Huius rei figuram gerebant ea, quæ tempore Abrahæ contigerunt. Etenim ille fidelem seruum misit qui puellam ethnicam desponderet. Eodem modo hic quoque Deus, seruos suos misit, qui filio suo Ecclesiam desponderent, ac Prophetas, antiquius his verbis vtentes, *Audi filia, & vide, & obliuiscere populum tuum, & domum patris tui. Et concupiscet Rex decorem tuum*. Vidisti etiam Prophetam despondentem? Vidisti etiam Apostolum cum magna fiducia hoc Verbum proferentem ac dicentem? *Despondi vos vni viro, Virginem castam exhibere Christo*. Vidisti rursus prudentiam. Postquam enim dixit, *Æquum est ut me sustineatis*; non dixit: *Magister enim vester sum, nec mea causa hæc dico*: sed, quod potissimum illis dignitatem afferebat, hoc ponit, nimirum se pronubæ, illos autem sponsæ loco constituens.]

Sponsalitia arrha, ac dos, sponsa.

823 Arrhas, & dotem secernit S. Sedatus hom. de Epiphania. [*Tanquam sponsus procedens de thalamo suo* descendit ad terras, Ecclesie ex gentibus congreganda, Incarnatione iungendus. Cui quidem & huius Ecclesie. (quæ utique sumus nos,) & arrhas, & dotem dedit. Arrhas dedit, quando nobis est ex lege promissus. Dotem dedit, quando pro nobis est immolatus. Et alio modo hoc potest accipi, ut arrhas, præsentem gratiam, dotem intelligamus vitam æternam.] Hoc secundo modo, arrhas huic sponsæ datas, à dote secernit S. Chrysost. hom. in illud *Astitit Regina*, sic scribens. [Scitis omnes vos, quod arrha pars est totius debitæ summæ pars exigua. Abit quis cõmpturus domum pretij permulti, dicitur: Da mihi arrhabonem, ut certa spe confirmet. Abit quis ducturus uxorem; De dote pacificetur, de rebus ipsis init rationem, ac dicit: Da mihi arrhabonem. Quin etiam in auctione serui, & ceteris ad vnum omnibus commercijs, intellige dari solere arrhabonem. Quum igitur Christus nobiscum conuentu quædam iniret, (me etenim velut sponsam erat assumpturus,) dotem mihi ut decerneret, dotis nomine non facultates aut pecunias mihi præstituit, sed sui pretium sanguinis. Dotem verò hanc mihi constituit, nempe largitionem bonorum quæ non videt oculus, non auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt. Statuit igitur se daturum dotis nomine immortalitatem, gloriam cum Angelis, mortis interitum, immunitatem peccati, hereditariam possessionem regni (multæ enim sunt eius diuitiæ) iusticiam, sanctificationem, præsentium malorum defunctionem, obtentionem futurorum bonorum. Eximia mihi dos proposita erat. Hæc aures adhibe sedulo. Quidnam facite vide. Venit accepturus scortum; dico autem meretricem (sicut erat) obsecram & conspurcatam, ut dicas quantus fuerit, istius sponsi amor. Venit, accepit, mihi quoque decerpit dotem. Dicit: Tibi impertior opes meas. Addit, Quoniam pacto Paradisum perdidisti? Recipe cum. Perdidisti speciem,eam ipsam accipe. Hæc denique omnia accipe.]

En seiunctam ab arrha dotem iuxta Chrysostomum; qui item hom. eadem inferius id distinctissime enucleat. [Dos (inquit) sponsæ in duo partita erat, in præsentia & in futura: in ea quæ videntur, & in ea quæ solo auditu percipiuntur: in ea quæ dantur, & in ea quæ creduntur datum iri: in ea quæ doctrinæ experientia accipimus, & in ea quibus speramus nos perfruere: in ea quæ in præsentia vita conferuntur, & in ea quæ speramus nos adepturos post resurrectionem. Illa vides, hæc audis. Vide igitur quid dicat sponsa, ut ne putet quia hæc solum accepit, etiam si eximia erant dona, licet ineffabilia, quamvis mentem transcendantia: *Andi filia & vide*. Audi illa, nempe futura: *vide hæc*, præsentia. Vide hæc, ut ne dicas: rursus in spe, rursus in fide, rursus in futuro. Etiamnum vide, hæc quidem doctilla verò me datorum polliceor. Quæ polliceor, in spe reposita sunt: interim pignora hæc accipe hæc accipe vino arrabonis, hæc cape in specimen & argumentum. Promittito sibi regnum, certissimam fidem sume ex præ-

sentibus donis, mihi crede.] Idem Chrysostomus Homilia 23. in 2. Cor. desponsatam à Christo Ecclesiam affirmat exhibitam ei dote, non auri, argenti, sed regni cælorum. Quod bene confirmat egregium responsum, sponsæ iniuncti Aruerni apud Gregorium Turonensem lib. 1. Historiarum Francorum cap. 42. Regum item sponsæ suæ in dotem delatum à Christo sponsæ, annotat S. Ambrosius lib. 1. de Virginitate *sub finem*. Interpretatur autem de regno iniuncti animi in illecebras voluptatum. S. Cypillus loco notato ex Glaphiris, fidem, iusticiam, & misericordiam iuxta Osam cap. 2. assignat pro huius sponsæ dote, nempe inchoata. Arrhas vocat Chrysostomus, ad quas etiam pertinet Eucharistia, quam pro dote Ecclesie assignat autor sermonis de cæna Domini apud Bernardum. Optimè omnium Apostolus Epes. 5. tradidit se Christum pro sponsa sua quasi in dotem estimatæ, quod Actorum 20. aliter expressit, dicens Christum acquisivisse, idest comparasse, & emisse, Ecclesiam sanguine suo. Coëmi enim uxores, tulit olim usus iuxta illud Osam 3. *sed et mihi*, (idest emi ut ibi Ribera & Castro rectè ostendunt,) *quindécim argenteis*. Et Genes. 34. Sichem Dinæ nuptias ambiens, *quæcumque fueritis dabo: augete dotem & munera postulat, & libenter tribuat*. Mitto propheta testimonia quæ profert Tiraquellus ad lib. 4. cõnub. Tam igitur pretiosissimam dotem omni pretio superiorem, sanguinem inquam, & vitam suam, depõdenda sibi Ecclesie Christus Dominus libentissime profudit. Ita dicit S. Ignatius Epist. ad Philadelphios *ferè in fine*. Annuit S. Ambrosius l. de Isaac c. 5.

Nemo cum his muneribus componat sponsalitiæ vel dotalem largitatem quantumcumque; etiam si profusissimos fuisse sponso quædam prodant historia. Quæ de Anulpho, Placidiam Honorij sororem despondente, scribit Olimpiodorus apud Photium Cod. S. magnificentiissima videntur. Gothum quippe illum de Romanis manubiis lectissimam quæque, sponsæ pretiosissimo throno insidentem, Narbone in Gallia obtulisse prodit; per adolescentes quinquaginta: quorum quilibet discos duos exhibebat, vnum aureis nummis, alterum gemmis lapillis, quæ pretiosissimis redudantem. Quid tamen hæc & alia dotalis munificentia, vel sponsalitiæ largitatis specimina, ad Christi sanguinem?

Sponsæ annulus, ac mundus.

824 Annulum sponsæ isti suæ datum à Christo, S. Chrysost. hom. in illud *Astitit Regina*, eruit ex Apostolo. Descripserat ibi S. Chrysost. sponsæ huius turpissimum & infelicissimum statum. Benignissimam quoque sponsi erga eam miserrime ac fecdissimè iacentem, condescensionem expresserat Tum subdit. [*Ecquid facit accipit eam; sibi eam accommodat. Quid dat ei? Annulum. Quemnam? Spiritum sanctum*. Dicit Paulus qui autem confirmat nos nobiscum Deus, qui & signavit vos, ac dedit Arrhabonem Spiritus sancti. Spiritum ei dat.]

De vestibus & mundo muliebri sponsæ præstito, plenè Autor sermonis in parabola nuptiarum filij Regis apud Bernardum. Vestitum decoretur varietate circumdatum ex Placite sic exponit

nit Chryf. hom. in illad Astitit Regina. [Aduerte animum. Nam ipsa dictio multiplicem continet sententiarum vim, & eam sanè generosam. Non dixit, *Aureos*, sed *deaurato*. Solerter audi vestimentum quod aureum est, filis contexitur profus aureis: quod verò deauratum, particulis aliquot aureis, aliquot sericis intextitur. Quia igitur ratione non dixit sponsam ferre aureum vestimentum, sed deauratum? Causam aduerte exactius. Conuersationem subindicat Ecclesiæ, quæ diuersa est & multiformis. Nam quando non vnus eiusdemque propositi sumus omnes; sed hic quidem Virginitatem exercet, iste autem sectatur viduitatem, ille verò religiosam pietatem meditat; & excolit; ob id multiplex ac variegata dicitur vestis Ecclesiæ. Quum igitur certissimè nosset Dominus noster, quod si vna & eadem via incederent omnes, permulti animilentores facerent, & lassarentur, vias nobis secuit distincti ac diuersi instituti. Non potes per Virginalium statum, regnum introire? Per nuptias ingredi. Non potes vnico coniugio contentus viuere? Per alteras nuptias ingredi. Non potes per temperantiam frugalitatem ingredi? Intra per elemosynam. Non potes per elemosynam? Introi per ieiunium. At ne hoc quidem potes? Illam age, fac, hoc age, exerce. Ob hoc, vestem non prodidit esse auream, sed deauratam. Aut enim serica est, aut purpurea, aut certe aurea. Non potes esse aureus? Esto sericus. Suscipio te; Tantum inueniaris in vestimento. Hac ratione dixit Paulus, *si quis adificat super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides preciosos*. Non potes preciosus esse lapis? Esto aurum. Non potes esse aurum? Esto argentum. Solum periste in fundamento. Rursus alio loco; *Alia claritas solis, & alia claritas Luna, & alia claritas stellarum*. Non potes esse Sol? Esto Luna. Non potes esse Luna? Esto stella. Non potes esse eximia quædam ac prælustis stella? Esto vel vna de minoribus; Tantum sis in cælo. Non potes esse Virgo? Ducito uxorem cum continentia coniugali, modò in Ecclesia perseueres. Non potes expers viuere prædiorum ac facultatum? facito elemosynam: Tantum permane in Ecclesia, in vestimento.]

Isaias, ad hanc sponsæ vestem, externos populos & gloriam eorum pertinere dixit. Sanè quas vestes, & monilia, mundamque muliebrem Lippæ sponsæ Lix, idest (vt S. Cyrillus interpretatur,) Synagogæ contulerat; ipse Deus Ezech. cap. 16. insigni apparatu, assumpta exprobrantis persona describit dicens. *Vestisti te discoloribus & calceauisti te ianbino: & cinxisti te bysso, & induisti te subtilibus. Et ornaui te ornamento, & dedi armillam in manibus tuis, & torquem circa collum tuum. Et dedi in aurem super os tuum, & circulos auribus tuis, & coronam decoris in capite tuo. Et ornata es auro & argento, & vestita es bysso, & polymito, & multicoloribus similitam & mel & oleum comedisti, & decorasti te vebementer nimis; & proficisci in regnum.* Speciosiores, verèque Rachelem, Ecclesiam, Christianam splendidiùs ornatam ac vestitam quis addubitet?

Amicorum sponsi ad sponsalia ista cum sponso concursus, his verbis à Nyseno describitur hom. 1. in Cant. [Accedit sponsus adducens eorum quorundam amicorum & eidem gratulatur. Ij sunt autem administratorij Spiritus,

Theoph. Raynaudi de Attrib. Christi.

per quos seruantur homines, aut sancti Prophetæ, qui sponsi voce audita, latantur & exultant ob puram & ab interitu alienam quæ consummatur coniunctionem, per quam anima Deo coniuncta fit vnus Spiritus, sicut dicit Apostolus. Similiter sanctorum & sanctarum veteris Testamento concursus ad has nuptias, in gratiam sponsi quem diligunt, scitè describit apud Chrysostomum Autor homiliæ de Turtore *in fine*. Fusius sed admodum insulse idem describitur apud Cyprianum ea notha lucubratione, cui titulus est, *cana*, in extremo angulo operum suppositiorum.

De sponsationis tabula, tempus, ac locus.

825 Tabulas desponsationis D. Augustinus non vno loco scriptura Sacra esse ait quod iis contineantur pacta connubialia. Aliter has tabulas accipit Autor hom. de Turtore apud Chrysostomum *sub finem* homiliæ. [Necesse (inquit) erat, sicut in nuptiis dotalia scribi sponsæ, charta quærebat, & scriptor & calamus. Dicit Spiritus sanctus ad Esaiam: *Accipe tu chartam novam, & grandem, & scribe in ea*. Quærat calamus; Inuentus est apud David. Dicit enim de eo: *Lingua mea calamus scriba, velociter scribens.*]

Desponsationis tempus, non aliud fuit quàm momentum vnitæ Verbo Dei humanitatis. Nam quamuis ea vnio non id fuerit quo Christi sponsalia sunt constituta cum humanitate illa singulari, tamen per eam Christi sponsalia cum Ecclesia fuere celebrata; quatenus ex vnus illius nature personali assumptione, certa spes facta est, & præhita promissio, totius humanæ nature in Christi coniugium admittendæ. Idque apertè voluere varij Patres. Signo nonnullos. Proclus hom. de Natiuitate vocat Desparam thalamum in quo Verbum humanam carnem sibi desponsauit.

Arnulphus Lexoniensis serm. in Synodo. [Ecclesia, (inquit,) sponsa dicitur. Nullo alio nomine manifestius exprimi potuit inter eos Sacramentum vnitatis, & sinceræ perfectio charitatis. Quæ enim verior vnitas & charitas est, quàm duo in carne vna fieri, & ipsos vno eodemque Spiritu vegetari? Quoniam ipse ab ea in vnitatem eiusdem carnis, & ipsa ab eo in vnitate eiusdem spiritus est assumpta. *Erunt itaque duo in carne vna*. Profecò Christus & Ecclesia. Nempe Verbum caro factum est. Sed & totum corpus Ecclesiæ, Spiritu Christi vegetatur & regitur. Prudenter negotiata est Ecclesia, carnem dedit, vt acciperet Spiritum, & ipse animatum corpus assumens, largitus est nobis suam deitatem. Fædus hoc in persona Christi celebratum est, quando scilicet cum humanitate diuinitas, & cum diuinitate conuenit humanitas. Sponsalia hæc ibidem, auctoritate Patris & sancti Spiritus obumbratione firmata sunt. Nec enim adhuc nisi sponsalia sunt, nondum celebratæ sunt nuptiæ, nondum matrimonium consummatur. Poterò complebuntur omnia in futuro, cum sponsus aduenerit, & intrabunt qui parati inuenti fuerint cum ipso ad nuptias, imparati foribus excludentur.]

D. Augusti. tract. 2. in Epist. Ioan. verbis illis. [Commendatus est nobis sponsus. De sponsa videamus quid dicat, vt tu cum cognoueris sponsum, & sponsam, non sine causa ad nuptias venias. Celebratio enim nuptiarum omnis

G G g 2 celebratio:

celebratio: Ecclesie enim nuptie celebrantur. Ducturus est uxorem filius Regis, & ipse filius Regis Rex, & qui frequentant, ipsi sunt sponsa. Non quomodo in nuptiis carnalibus, alij frequentant nuptias, & alia nubit; in Ecclesia, qui frequentant. Si bene frequentant, sponsa sunt: Omnis enim Ecclesia sponsa Christi est, cuius principium & primitia, caro Christi est ibi iuncta est sponsa sponso in carne.]

Locum S. Ambrosij, ex libro de Institutione Virginis cap. 6. & alios plerisque Patres qui illud canticorum 3. *in die desponsationis eius*, de hoc momento vniū carni nostrae. Verbi acceperunt, signaui suprà, agens de corona Regis gloriæ, seu de diademate quo coronauit eum mater sua.

826 Amedeus Lausan. hom. 3. de Deipara post medium. [Ecce diximus qualiter descenderit Dei Verbum. Vbi namque descenderit, simili modo manifestum est: quia descendit in vterum Virginis, vterum impollutum, immaculatum, consecratum manu vniūctionis diuinæ. Ibi carni nostrae copulatum, naturæ associatum, impleuit Sacratissimum & secretissimum Sacramentum, ut essent duo in carne vna, & vno conuberno fruerentur.]

S. Bruno Psal. 18. [In persona sua exultauit ad eundem viam, id est ad eundem complendam Patris obedientiam, quæ fuit ei via ad gloriam ex eo tempore quo fuit procedens de thalamo id est de Virginis vtero: Suo id est sibi congruo; Ipse dico, existens tanquam sponsum, id est in illo reuera factus sponsum carnis humanæ quam sibi tunc coniunxit. Secundum diuinitatem dico, carnis suæ sponsum: de qua desponsatione in canticis sponsa Ecclesia Synagoga dicit, *Egredimini filia Sion, & videte Regem Salomonem in diademate quo coronauit eum mater sua in die desponsationis illius, & in die lætitiæ cordis eius.* Est & Ecclesie sponsum, & si non ad eundem in canticis, quam pulchra sunt mammae tuæ, soror mea sponsa; Sed Ecclesie sponsum, secundum adoptionem gratiæ tantum. Carnis verò suæ secundum adoptionem gratiæ tantum. Carnis verò suæ secundum vniūctionem personæ. Thalamum dicit vterum Virginis, eo quod in eo carni sponsæ, Dei Verbum coniunctum est, ut in thalamo sponsum sponsæ coniungitur.]

Ex dictis liquet quodque de loco desponsationis, qui alius non fuit quam vterus Deiparæ, in quo humanitas nostra cum Verbo Dei est copulata. Præter proximè allegatos occasione temporis factæ desponsationis id quoque attingentes, audi S. Gregorium hom. 38. in Euangelia, cum præmisisset nuptias Christi respicere propriè Ecclesiam sponsam. [Vterus genitricis Virginis, huius sponsi thalamus fuit. Vnde & Psalmista dicit: *In sole posuit tabernaculum suum, & ipse tanquam sponsum procedens de thalamo suo.* Tanquam sponsum quippe de thalamo suo processit, qui ad coniungendam sibi Ecclesiam, incarnatus Deus, de incorrupto vtero Virginis exiuit.]

S. August. non dissimiliter in Psal. 44. ad Psalm. titulum. [An fortè & in nuptiis istis quo inuitati somus, thalamus non est? Et vnde dicit alius Psalmus. *In sole posuit tabernaculum suum, & ipse tanquam sponsum procedens de thalamo suo?* Coniunctio nuptialis, Verbum & caro. Hu-

ius coniunctionis thalamus, Virginis vterus. Etenim caro ipsa, Verbo est coniuncta, vnde etiam dicitur, *Iam non duo sed vna caro.* Assumpta est Ecclesia ex genere humano, ut caput esset Ecclesie, ipsa caro Verbo coniuncta, & ceteri credentes membra essent illius capitis. Nam vis videre quis venerit ad nuptias? In principio erat Verbum. Nempe ad desponsationem cum humana tota natura, seu cum Ecclesia, Verbum Christum venit, seu per humanitatem quam sibi copulauit.

Laurentius Iustinianus lib. de casto coniugio verbi & animæ cap. 9. & idem affirmat, & quanta ex delectu ad hoc munus, gloria sit Deiparæ, pulcherrimè expressit. [Verbum sponsum, caro sponsa Virginalis vterus thalamus, in quo factum est, & de quo egressum est, ut habitaret in nobis. Hoc exprimere Ciceronius sanctus voluit, quum in Psalmo caneret, dicens

In sole posuit tabernaculum suum, & ipse tanquam sponsum procedens de thalamo suo. Merito talis eligitur thalamus, in quo diuina celebrantur mysteria. Erat quidem beata Virgo thalamus puritate nitidus, moribus ornatus, & omni præditus sanctitate, floribus aspersus, virtutibus decoratus, fragans castitatis odore, charitatis fructu, virginitate redolens, pollens humilitate.

Ipsa est gloriosa Domina & beata femina, in nupta & fecunda, mater & virgo, ancilla, & genitrix, quæ culpam abstulit, & dedit gratiam, quæ contulit mundo pacem hominibus Deum, finem vitii, vitæ ordinem, moribus disciplinam. Ipsa est, quæ suscepit Verbum, concepit Filium, & peperit Christum. Ipsa effecta est porta celi, Paradisi ianuæ, stella maris, solatium mundi, peccati refugium, naufraganti portus, auxilium periclitanti, erranti via, desperanti solus, mundi interuentrix, interemptrix peccati, Diaboli terror, & spiritualibus nequitiis panis. Ipsa est Tabernaculum Testamenti, arca fœderis, templi propitiatorium, thronus Dei, virga florida, nabecula leuis, hortus conclusus, signatus fons, porta clausa, columba immaculata, rosa redolens, lilium candens, flos intus, virgula fumans, oliua virens vitis fructificans, cupressus se attollens, palma frondens, terebinthus se expandens, campus germinans, terra pullulans. Est etiam ipsa gloriosa aurora surgens, lætiterutilans, luna pulchrior. Sole splendidior, auro purior, gemmis pretiosior, balsamo suauior, margaritis charior, nectare dulcior, omni harmonia delectabilior. Hæc est virgo pudicissima, quæ chirographum aboleuit decreti, & protopontem abstulit opprobrium, quæ stercuti seculo stillicidia gratiæ irrorauit, & ipsum secundum ditauit fruge: quæ pereunti mundo, & aquarum diluuiio inundanti, portum salutis aperuit. Hæc nempe est Virgo sanctissima, quæ virtutum omnium ornata decore & gratiarum plenitudine, atque donorum celestium irradiata fulgore, cælorum Regem suo ad se traxit odore. Nimio namque innocentia, ac Virginitatis refulsa candore, tanquam præ cæteris sanctior, Dei mater efficitur.]

Nuptia sponſalibus ſubiunctæ.

827 Præmiſſa deſponſatione tanquam antambulone & præludio, conſecutæ ſunt nuptiæ quas celebratas eſſe ab initio prædicationis Chriſti & duraturas ad mundi vſque metam quouſque prorogabitur hominum ad Deum adiunctio cenſuit Gregorius Nyſſenus hom. 1. t. in Cant. ubi præſatus ſanctos Angelos deſignari illis hominibus quos Chriſtus Luc. 12. dixit expectare Dominum ſuum donec reuertatur à nuptiis, cauſam hanc reddit. [Illi enim ſunt qui Domini expectant reditum à nuptiis, & cæleſtibus portis oculis aſſident vigilanſibus, ut per eas ruſus ingreditur Rex gloriæ reuerſus à nuptiis inſuper cæleſtem illam beatitudinem. Vnde congruenter ei quod canitur in Pſalmis, *tanquam ex thalamo procedens ſponſus*, nos ſibi deſpondit Virginem per myſticam regenerationem, quæ cum idolis fuerat fornicata, ad incorruptionem Virginalem ipſa reformata natura. Peractis ergo iam nuptiis, & Eccleſiæ à Verbo deſponſa, ſicut dicit Ioannes, *qui habet ſponſam, ſponſus eſt*; & ea admiſſa in thalamum myſteriorum ac Sacramentorum, expectabant Angeli reditum Regis, reſecta Eccleſia ad beatitudinem quæ eſt ſecundum naturam.] Quia verò allecſio populorum ad Eccleſiam & Chriſtum, per baptiſmum, non eſt facta ex obligatione ante promulgatam de ſuſcipiendo baptiſmo legem, quod primum factum eſt in Pentecoſte, idcirco qui iſta ad ſeueritatem doctrinæ Theologicæ exegerunt, eo vſque diſtulerunt Chriſti nuptias. Nonnulli quidem Patres, & nominatim S. Chryſoſtomus homil. 25. in 2. Corinth. tractans illud *deſpondi vos* aiunt alteram vitam eſſe tempus nuptiarum, præ quo tempus huius vitæ ſit tantum tempus deſponſationis. Et ita inſinuatur Matth. 25. ubi Virgines quæ paratæ erant, dicuntur ingreſſæ cum Chriſto ad nuptias. Tamen conſtantaneè ad pleraſque Scripturas, nuptiæ Chriſti cum Eccleſia, iam in hac vita celebrari ſunt capte, vel in Pentecoſte ut diximus vel ex quo fieri capta eſt allecſio populorum ad Chriſtum; vel à puncto mortis in cruce: quæ fuit grani frumenti deiectione in terram, ut creſceret in fide populorum. Nam id quoque tempus nuptiarum Chriſti cum Eccleſia, agnoſcunt non pauci. Cui ſententiæ, perſpicuè ſanct, quod thalamum nuptialem in quo coniunctio facta eſt ſponſi cum Eccleſia, S. Auguſtini lib. 2. de Symbolo ad Catechumenos cap. 6. aſſignat crucem. [*Quid reſtat* (inquit) inuenire, niſi ut procedat velut ſponſus de thalamo ſuo, accipiat ſponſam ſponſam, quærat, inueniatur quæ ei coniugatur? (Non ſolus homo, ſed Deus eſt & homo. Quærat quæ ei coniugatur) Qualis eſt ei qua natus eſt, talis ei inueniatur, quæ & matrem reddat ſecundam, & Virginem ſeruet intactam; filius permanentis Virginis Virginem permanſuram accipiat. Ecce tempus eſt, modò Iudæi ſuam impleant voluntatem, quando dignatur ipſe dare poteſtatem. Agite Iudæi neſcientes, nuptias Agni. Datæ premunt pecuniæ malo Iudæ; Agite ut ille qui natus eſt de Virgine, à Pontio Pilato ſuſpendatur in cruce. Aſcendat ſponſus noſter thalami ſui lignum.] Et mox poſt deſcripta

Chriſti probra & cruciatus. [*Exulta exulta ſponſa Eccleſia, quia niſi iſta in Chriſto facta eſſent, tu ab illo formata non eſſes, venditus redemit te occiſus dilexit te. Et quia te plurimum dilexit, morivolu it propter te. O magnum Sacramentum huius coniugij. O quam magnum myſteriū huius ſponſi & huius ſponſæ, non explicabitur dignè humanis verbis. De ſponſo ſponſa naſcitur, & ut naſcitur, ſtatim illi coniungitur, & tunc ſponſa nubit, quando ſponſus moritur & tunc illæ ſponſæ coniungitur quando à mortalibus ſeparatur. Quando ille ſuper cælos exaltatur, tunc iſta in omni terra ſecundatur. Quid eſt hoc? Quis eſt eſſe ſponſus abſens, & præſens. Quis eſt iſte ſponſus præſens & latens, quem ſponſa Eccleſiæ fide tantum concipit, & ſine vilo amplexu membra eius quotidie parit?]*

Epithalamium.

828 Epithalamium, deſiderati paſſus noti eſt Spiritus ſanctus cum per Davidem, tum per Salomonem. David inſigne planè panxit Pſal. 44. & idcirco ad eius titulum S. Auguſtinus. [*Gaudeamus*, (inquit,) in nuptiis & nos erimus cum iis qui ſunt nuptiæ, qui invitatur ad nuptias, & ipſi qui invitati ſponſa eſt. Etenim ſponſa Eccleſia eſt, ſponſus Chriſtus. Solem dici à Scholaſticis carmina quædam, vxores dacentibus & nubentibus, quæ vocantur Epithalamia, quidquid bi cantatur, ad honorem cantatur ſponſi & ſponſæ.]

Quod Ioanni Baptiſtæ hoc epithalamium adſcribit apud Chryſoſtomum auctor homiliæ de Torture, *ſub ſinem* putatque comprehenſum verbis illis, *qui habet ſponſam ſponſus eſt*, non adeò placet. Neque enim ea Verba redolent Epithalamium, ſicut facit totus Pſalmus 44. Et Canticum Canticorum Salomonis. Fuerunt hæc Epithalamia cantica dramatis, qualia olim recepta in nuptiis ut apud Philonem videre eſt lib. de vita ſupplicum propterea quæ S. Ambroſius ſerm. 25. de ſanctis *ſub ſinem* meminit choreatum & ſaltationum myſticarum in his nuptiis. Cæterum quod canticum canticorum Salomonis, inter Epithalamia Chriſto ſponſo & Eccleſiæ ſponſæ decantata recenſeo, ex ſenſu & iudicio feci SS. Patrum, qui Canticum Canticorum Salomonis, (ſic dictum eo quod contineat myſteria myſteriorum iuxta Nyſſeni doctrinam hom. 1. in Cant.) nequaquam ad Salomonis cum filia Pharaonis carnale connubium ſpectare voluerunt, ſaltem ut ibi ſiſtatur & craſſè nimium & carnaliter philoſophari ſunt quidam, ſed dixerunt eſſe Epithalamium pertinens ad has Chriſti cum Eccleſia nuptias. Diligentèrque cauendum eſt, ne quod ante annos aliquod non ſine ſtomacho noſtro factum à quoppiam vidimus, ad nuptias profanas transferentes & profanantes auguſtiſſimum illud canticum, indigni ſiamus quibus Spiritus ſanctus Sacraſſima myſteria, illis noſtratum verborum affectum incenſiſſimum prodentium ingolucris abdita, velit reſerata. [*Nemo ergo* (ut prudentiſſimè ait Nyſſenus homilia 1. in Cant. Agen. de vero illius cantici ſenſu) perturbacionibus animi obnoxius & Carnalis, veteris hominis mortuum adhuc olens fœtorem, ad beluinas trahat ineptias diuinitus inſpiratarum ſententiarum

ac Verborum significationes : sed vnusquisque piè à seipso excedens, cum fuerit extra mundum materialem, & per impabilitatē quodammodò redierit in paradysum, & per puritatem Deo similis euaserit, ita procedat ad adytum mysteriorum, quæ in hoc apparent libro. Quod si ad hæc audienda sit aliquibus imparatus animus, audiatur Moſem lege cauentem, ne ad montem spiritualement audeamus ascendere, priusquam cordium noſtrorum lauerimus veſtimenta, & conuenientibus cogitationum aſperſionibus animas expiauerimus. Quamobrem nunc, dum in hac aſſidemus contemplatione, exiſtimo oportere nuptialium obliuiſci cogitationum, conuenienter præcepto Moſis qui lege cavit, vt qui initiarentur myſterij, puri eſſent à nuptijs: & in omnibus ſuſcipere præcepta legiſlatoris eos qui ſunt proceſſuri ad ſpiritualem montem legis, in quo ſcemininum genus cogitationum, cum apparatu materialiſ relinquitur in vita inferiori. Quæuis autem rationis expertis mentis conceptio, ſi in hoc monte viſa fuerit, rigidioribus cogitationibus, veluti quibusdam lapidibus, occidetur. Nam ſic quidem vix audierimus vocem huius tubæ, quæ magnum & valdè mirandum edit ſonitum, & ſupra vires eorum qui ſuſcipiunt, quam emittit ipſa caligo obſcuritatis in qua eſt Deus, qui igne comburit quidquid eſt in hoc monte particeps materiæ.]

Sponſa per has nuptias prouectio, ſalua, vel etiam reddita integritate.

829 Stiuxta hoc monitum, ſpiritualiter ac purè illud canticū ſcrutemur, liquebit perſpicuè, celebrari eo Auguſtiſſimo Epithalamio, ſponſi & ſponſæ decora, diuinique cōnubij felicitatem; quæ tanta benignitatis ſponſi gloria & aduentitia ſponſæ ſublimitate nitet, vt omnem ſandi copiam longè tranſcendat. Sed ſponſi quidem maiestas clementiſ neſcia, nouo duntaxat apud nos ſplendore profulſiſſimæ charitatis, & beneuolentiſſimi, ac à nundinatione elongatiſſimi affectus, collucet. Sponſæ verò, incredibile eſt quantum ex hoc connubio acceſſerit ornamenti ac dignitatis. Reginam cæli ac terræ factam Theodoruſ Mopſueſtenuſ apud Facundum Hermian. lib. 9. cap. 2. tractans locum ex pſal. 44. colligit ex regia ſponſi dignitate. Radiis enim maritorum collucere Auguſtas, Romanis legibus, & vſu omnium gentium, eſt proditum. Quare ſic ratio cinatur Theodoruſ [Ad quem itaq; hominum loquens inſiet, ſedes tua Deus in ſeculum ſeculi? Si autem de Rege Deo dicit, manifeſtum quoniam & de Regina non muliere, ſed Eccleſia, quam Chriſtuſ ſibi per fidem deſponſauit, per affectum animæ, ſcilicet, ſibi iungendam. Etenim moris eſt Scripturæ diuine, eos qui per ſcientiam adiunguntur Deo, coniugem eius vocare, ad offendendam eorum cum Deo pleniffimam copulationem & vnitatem.] Et mox [Quoniam igitur ſemper Dei coniux dicitur congregatio hominum, qui ei per ſcientiam copulantur, Regem autem Chriſtuſ conuenienter appellauit; neceſſariò ergo eſt Regina, quæ Regis vxor eſt, non alia promotione circa illam procedente, quàm ea quàm de viri dignitate communicat. Conſequenter ergo Reginam vocat Eccleſiam, offendens quantam ſortita ſit ex Chriſti adiunctione dignitatem, quæ ei acceſſit

ex fide.] Hæc eſt ſponſa Chriſti Eccleſiæ, eminentiſſima ex hoc coniugio dignitas.

Neque verò (vt in humanis aſſolet) ſponſa ex connubio deceſſit integritas: ſed ingenti prodigio, ſponſa vel ſi ante coniugium caruiſſet integritate, planè redintegraretur in Virginem. [O rem nouam!] exclamat S. Chryſoſt. hom. 2. in 2. Corinth. in mundo Virgines ante matrimonium manent: poſt matrimonium non item. Hic autem non ſic. Verum etiamſi Virgines ante hoc matrimonium non ſint, poſt initium matrimonij Virgines efficiuntur. Ad hunc modum, tota Eccleſia Virgo eſt. Etenim ad omnes & coniugatos & coniugatas Pauluſ loquitur.]

Ita Chryſoſt. Gloſſans illud S. Pauli ad vniuerſam Eccleſiam ex vtroque ſexu coagmentatam deſpondi vos vni viro Virginem caſtam exhibere [Chriſto]. Eademque habet hom. in Eutropiū. Simili quoque ſenſu S. Auguſt. tract. 1. in Ioan. Eo quoque Apoſtoli loco allegato, ait, [Omnia Eccleſia Virgo appellata eſt, diuerſa eſſe membra Eccleſiæ diuerſis donis pollere videtis: quæ gaudere. Alij coniugati, alij conuſcati; alij viduati vxoribus vltra non quarunt, alij viduatæ maritis vltra non querunt; alij integritatem ineunte ætate conſeruant, alij Virginitatem ſuam deuouerunt. Diuiſa ſunt munera, ſed omnes iſti vna Virgo eſt. Vbi eſt ita Virginitas non enim in corpore. In corpore paucorum huiusmodi eſt. Et ſi dici Virginitas in viris poteſt, paucorum virorum ſanctitas, integritas etiam corporis eſt in Eccleſia, & honorabilis membrum eſt. Alia autem membra, non in corpore, ſed omnia in mente ſeruant Virginitatem. Quæ eſt Virginitas mentis? integra fides, ſolida ſpes, ſyncera charitas. Hanc Virginitatem tinebat illo, qui zelabat ſponſam à ſerpente corrompi.] Fuſè item Orig. in eandem ſententiam diſſert. lib. 12. in Leuit. ſerè in fine, eum de vxore magni Sacerdotis Virgine, nō vidua, aut meretrice. Religio ſit miſſum facere Clementem Alexandrinum qui 1. Pedagogi c. 6. in hanc rem ſic exclamat. [O miraculum myſticum! Vnus quidem eſt vniuerſorum Pater. Vnum eſt etiam Verbum vniuerſorum, & Spirituſ ſanctus vnus, & ipſe eſt vbique. Vna autem ſola eſt Mater Virgo: mihi autem placet eam vocare Eccleſiam. Lac non habuit mater hæc ſola, quoniam ſola non fuit mulier. Virgo eſt autem ſimul & Mater, integra quidem & inuiolata vt Virgo, amans autem vt mater: & ſuos accerſens infantulos, ſancto lacte, nempe Verbo infantili enutrit. Ideo autem lac non habuit, quod lac eſſet hic infantulus pulcher & oppoſitus, ſcilicet corpus Chriſti, nouum cœtum Verbo nutrienſ.]

Inde ſponſa priuſ quàm vxor diſta, & cur ſimul vidua quantum diſta.

830 Hæc porro integritas per hoc coniugium redintegrata vel ſeruata prerogatiua, videtur in cauſa eſſe, cur paſſim Eccleſia, non Chriſti vxor, ſed ſponſa audiat. Quamquam aliter philoſophatur de his denominationibus auctor breuiſ dialogi de alteratione Synagoga & Eccleſiæ tomo 6. Auguſtini Verbis illis. [In Apocal. Ioannes ait, veni offendam tibi nouam nuptiam ſponſam agni. Et eduxit me in Spiritu in montem magnū, & oſtendit mihi ciuitatem ſanctam, Hieruſalem deſcendentem de celo, habentem

claritatem Dei. Sic etiam Ioannes ait; *Regnabit Dominus Deus omnipotens, exultemus & latemus deus ei claritatem, quoniam venerunt agni nuptia & vxor eius se preparauit.* Vides ergo & sponfam & vxorem dictam fuisse per legem: sponfam, quod spondeo fidem me reddituram Domino Saluatori: vxorem, quod per conceptum baptismi Spiritu maritante, filios veri mei lauacro turgente producam. In quo puerperio generationis gravioris, Spiritus & anima nuptiali Societate iunguntur. [Auctor item tractatus de passione Domini apud Bernardum cap. 3. aliunde quam inde diximus, censet denominari Ecclesiam, non vxorem, sed sponfam Christi, tractans illud Cant. 4. *vulnerasti cor meum soror mea sponsa.* Sic enim scribit. (Sed quare soror & spona? An non poterat sufficiens sponsi amantis affectum ostendere solius sororis vel solius sponse positio? Vel quare spona & non vxor? Cum quotidie vel Ecclesia, siue qualibet fidelis anima, sponso suo Christo bonorum operum sobolem debeat generare. Paucis dico, solent sponse nondum alligata coniugali vinculo, amari ardentius quam postea. Tempore enim procedente, amor ipse componitur, sponsus ergo nollet, vt magnitudinem infunderet sui amoris qui tempore non decreuit, amicam suam, sponfam appellat, eo quod illius amor semper nouus sit. Sed quia spona etiam carnaliter diliguntur, vt in amore sponsi nostri nil carnale sapias, ipsam sponam suam, vxorem appellat, qua sorores iam nequaquam carnaliter admanantur.]

Et hinc Autor sermonis de Virginibus apud eundem Bernardum, perpulchre infert, quanto desiderio aestuandum sit Christi sponsis, Ecclesiarum membris, vt Christo in celis iungantur. [Sponsa ergo es (inquit) Iesu Christi; sed hoc nomen tuum diligenter attende. *sponsa* vel *sponsi* nomen ab eo quod est *spondere*, Grammatici deriuant. Dicuntur autem sponsus & sponsa, quia se sibi alterutrum spondent, vt nec ille nec illa alteri nubat. Porro inter diem desponsationis huius, interponitur aliquando breue spatium, aliquando & productum; & tamen desponsa ac denominata est dies qua debeant conuenire: quod quidem sapienter atque vtiliter statutum est, vt interim mutuus amor augeatur & crescat, & impatiens desiderium cupitæ copulæ, quo amplius differtur, ignescat: & quia iuxta Salustium, cupienti animæ nil satis festinatur, tempus dictarum nuptiarum properantius esse desiderant. Sic Iacob pro Rachele septenarium à die desponsationis labore defudat, eubat sub dio, gelu alget, solibus vritur, nec tanti ac tam diuturni laboris, amator vehemens credit iniuriæ. Quorsum autem ista? vt & tu si iā sponsa Christi es, ardeas amore, æstues desiderio, Anheles suspitij, dum tardat dies copulæ concepitæ. Ait quidem. *Palleat omnis amans*, vt pallor & macies sint amoris signa certissima. Quid tibi cum lautioribus epulis? Quid tibi cum vino? non est hoc Monachorum. Epulentur, splendide ciues Babylonis. Si te viderit ob amorem suum sponsus marcescere, si pallefcere, si calefcere impatienti desiderio, accelerabit copulæ diem, offeret oscula, iunget amplexus. O latam diem nuptiarum! o felicem sponam tali coniugio!]

8:1 Cum autem huius sponse nobilis in portis vir, sit immortalis, mirum est quomodo

Ecclesia psal. 131. v. 15. nominetur *vidua*, Verbis illis, *viduam eius benedicens benedicam*: quæ de Ecclesia dici S. Hilarius ibi, optime docet, & confirmat ex Apostolo, qui mulierem, liberam per viri mortem, à lege liberatam, tradit esse Ecclesiam. Annuit ad eundem Psalms locum, S. Augustinus, vbi causam quamobrem Ecclesia marito licet ac sponso nunquam destituta, vocetur *vidua*, optime expressit. [Omnis (inquit) anima quæ intelligit se desertam omni auxilio, nisi solius Dei, vidua est. Quomodo enim Apostolus describit viduam? Quæ autem verè vidua est & desolata, sperabit in Dominum. Agebat autem de istis viduis, quas omnes dicimus in Ecclesia. Dixerat autem, *quæ in delictis degit viuens mortua est* & non illam numerauit inter viduas. Describens autem viduas & sanctas, quid ait? *Quæ autem verè vidua est, & desolata, sperabit in Domino, & persisteret in precibus & observationibus nocte ac die.* Ibi subiecit, *quæ autem in delictis agit, viuens mortua est.* Vnde ergo vidua est? Quia non habet auxilium aliunde, nisi solius Dei. Illæ quæ habent viros, quasi superbiunt de auxilio virorum. Desertæ videntur viduæ, & robustius est auxilium earum. Ergo tota Ecclesia, vna vidua est, siue in viris, siue in feminis, siue in coniugatis, siue in maritatis formis, siue in adolescentibus, siue in senibus, siue in Virginibus. Omnis Ecclesia vna vidua est, deserta in hoc saculo, si sentit illud, si nouit viduitatem suam. Tunc enim auxilium præsto est illi. Aptat eodem, quod de vidua iudicem iniquum interpellante, habetur Luc. 18. Sanctus tamen Cyrillus lib. 5. in Esaiam *initio*, viduam tantum agnoscit fuisse Ecclesiam Gentium ante Christi mortem, quia tunc ab eo aliena erat. Postea vero sortitam esse virum profiteatur, sicque fictos esse plures filios desertæ idest viduæ. Est itaque Ecclesia, Christi sponsa, sponsa simul & coniux, & viro etiam superstitute vidua præter propositum huius denominationis sensum, Ecclesiam, quod Christo crucifixo, & in cælum profecto, alteri viro non commissetur dici viduam, & cum turture confert, pulchre Chysoctomus hom. de Turture *initio*.

Quanto amore & affectu, sponam hanc suam Christus prosequatur, passim ex scripturis discimus. Huc enim spectat, quod *amica* & *columba* & *perfecta* nominatur: quæ omnia ad affectum incensum designandum adhibentur, *columba* præsertim nomen. Est enim columba, amoris perfecti coniugalis Symbolum, vt videre est apud Aldroandum in Ornithologia. Multus est in hoc sponsi nostri affectu aperiendo, Hugo Victorinus opuscul. de amore sponsi ad sponam. Ex recentionibus verò Benzoni in psal. 86. c. 17. expendens illud *diligis Dominus portas sion*. Sed nihil æquè affectum sponsi nostri erga sponam suam prodit, ac facta & perpeffiones. [Propter multas animas, (inquit S. Bernardus serm. 68. in Cant.) in vnam Ecclesiam colligendas, in vnicam astringendas sponam, Deus tā multa & fecit & pertulit, cum operatus est salutem in medio terræ. Charissima est illa viri, non adhaerens alteri spono, non cedens alteri sponse. Quid ista non audeat apud tam ambiciosum amatorem? Quid non ab illo speret, qui se quæsiuit à cælo, vocauit à finibus terræ? Nec modò quæsiuit, sed acquisiuit. Adde & de modo acquisitionis, in sanguine acquisitionis.]

Mirum igitur non sit, si quod Origenes hom. 10. in Genes. pulchre prosequitur, hic sponsus in sponsa sua, monile praesertim patientiae deposcat: ut videlicet sponsi sui decus praecipuum, amuletur.

Christi connubium cum singulari pia anima

832 Quae de Christi cum Ecclesia connubio haecenus sunt proposita, non in vniuersam tantum Ecclesiam, sed in quamlibet sanctam animam cadunt. Anceps a modum circa hoc visus est S. Bernardus serm. 68. in Cant. concludit tamen serm. 69. [quoad hoc, in quo multi audient, audent & vnus, sed alia ratione. Nempe sanctam multitudinem causae supradictae fidentem faciunt, sanctam animam duplex quaedam ratio. Primum quidem quod habeat in natura simplicissima sponsi diuinitatis quasi vnum respicere multos, & quasi multos vnum. Nec ad multitudinem multus erit, nec ad paucitatem rarus, nec ad diuersitatem diuisus, nec restrictus ad vnum nec auxius ad curas, nec perturbatus seu turbulentus ad sollicitudines. Sic sane vni intentus, vni non detentus, sic pluribus, vni non distentus.] Nimirum sicut Christus tradidit semetipsum pro Ecclesia vniuersa, & sanguine suo compa- rauit eam; ita pro vnaquaque anima seipsum tradidit, & pretiosissimum sanguinis sui dotem numeravit, eam prius ablens. [Quemadmodum (inquit S. Macharius ho. 27.) si sit Rex, qui nactus puellam quandam pauperem, pinnosis indotam, non erubescat, sed ablatis sordidis illius indumentis & nigredinem eius abluat, & splendidi- cam induat vestimentis, quam etiam sociam Regis constituat, mensaeque ipsius & conuiuii participem efficiat: Ad hunc quoque modum Dominus animam vulneratam ac caesam offendit, prae- buit ei medicinam, exuit eam atris vestimentis ac turpitudine vitiorum, induitque illam regis, celestibus, fulgidis, ac gloriosis vestimentis diuinitatis, imponit ei coronam, & mensae regiae sociam facit, in gaudium & exultationem.] Nec si meretrix, & omni criminum illuie sordens erat anima, ab hoc Christi coniugio arceatur, imo illico per ipsum coniugium fit sanctissima & nitentissima, ut exemplis S. La- tronis & Publicani monstrat S. Chrysostomus, homil. in illud, *Astitit Regina*. Negat quidem Origenes homilia 12. in Levit. Christi sponsam esse posse meretricem, aut eicetam, vel viduam, quo accommodat omnino eleganter quae de ta- libus conditionibus sponsae summi Sacerdotis ibi expendit. Sed hoc intelligit de sponsa quae meretrix & polluta, vellet perire.

Plenissime de hoc connubio, eiusque splen- dore, & necessario ad illud apparatu, Nyssenus I. de sancta Virgini. c. 19, & 20. nec non Laurentius Iustinianus libro de casto connubio Verbi & animae, & Hugo Victorinus libro de Nuptiis spiritualibus. Sed quid paucos appendo? Scitent patrum scripta elogiis huius connubij cum vna- quaque singulari anima. Tertullianus multa paucis complexus est lib. de anima c. 42. dicens de ani- ma, [Proinde cum ad fidem peruenit reformatam per secundam Natiuitatem ex aqua & superna virtute detracto corruptionis pristinae aulao to- tam lucem suam conspicit. Excipitur etiam a Spiritu sancto, sicut in pristina Natiuitate a Spi- ritu prophano. Sequitur animam nubentem

Spiritu Caro. ut dotale mancipium, & iam non animae famula, sed Spiritus, O Beatum connu- bium, si non admiserit adulterium.] Ita passim (ut Isidorus Pelus. obseruat lib. 1. epist. 417.) pul- chrum inquam ita nominant scripturae, adultero- nem hominis ad res creatas, spreto sponso Christo, quem ad inuidiam concupiscere, ut ha- betur Iacobi 4. idest flagitare huius sponsae zelo- typia, summum studium, eius in officio con- nectae demonstrat. Itaque summopere ei cau- dum est, ne quam sponso offensa causam pra- beat, quia ab eo abiungatur: sed in timore & amo- re perseverans, exequatur accurate monitum il- lud S. Macarii hom. 15. *initio* [Anima quae Chris- tus sponsus celestis sibi desponsauerit in so- cietatem suam mysticam ac diuinam, quaeve go- stauerit opes celestes, diligenter & ingenuè placere debet sponso suo Christo, ac ministri- um Spiritus sancti sibi creditum, decenter & conuenienter implere, nempe Deo placere per omnia, & Spiritum in nullo contristans praeca- ram erga illum temperantiam ac dilectionem, sicut oportet conseruans, in domo Regis celestis recte conuerans, quacumque potest bene- uolentia sibi datam gratiam amplecti. Eiusmodi anima omnium bonorum Christi Domini con- stituitur, sitque corpus eius praelatum diuinita- tis illius habitaculum.] E contrario autem, quae se à sponso per adulterium abinxiit, vnus Spiritus fit cum Satana stupratore, omnibusque bonis diuinitus sponsae Christi si in eius fide perstiterit, prouisis, miserissime excidit. Quare firmi iurati & stabilitati tam sanctae Societatis, omni ratione prospiciendum est. Et quia illi- met dispositiones quae fontem formam in ma- teria, ibique retinent, ad eam item inducendum sunt vsui, propterea preparationem animae per- similes dispositiones iis quibus cum sponso ha- suta est, ad hoc connubium per eam inuendum, deposcunt Patres, estque ea optima ratio con- sulendi inseparabilitati omnimode tam Beati con- iugij.

833 De preparatione animae ad has no- tias per dispositiones earum quoque stabilitati congruentes, audi Cyrillum Catech. 3. *initio*. [Anima quae celesti sponso copulanda sit, praeparatur: Vox enim clamantis in deserto, *parate viam Domini*. Res enim non parua est, neque vulgaris & temeraria coniunctio, sed spi- ritus omnia pericrurantis secundum fidem de- lectus. Nam mundana connubia, non omnino cum iudicio fiunt, sed vbi vel diuitiae, vel pul- chritudo, illuc statim sponsus aspirat. Hic verò, non vbi corporis pulchritudo, sed vbi irrepre- hensibilis conscientia: hic non mammonae dani- natae diuitiae, sed pietas animae quaeritur. Credite itaque filij iustitiae, Ioanni adhortanti & dicen- ti: *Parate viam Domini*, auferte omnia impedi- menta & scandala.]

Nihil verò aptius ad incendendum Sponsae talis affectum ut se ad has nuptias parare omni studio, & in eis semel initis perstare obfirmatissi- me velit, quam quod S. Bern. ser. 2. in Dom. pi- nam post. Epiph. his verbis ei considerandum obicit. [Vnde tibi, o anima, vnde tibi hoc? vnde tibi tam inestimabilis gloria, ut eius sponsa me- rearis esse, in quem desiderant Angeli ipsi pro- picere? Vnde tibi hoc, ut ipse sit sponsus tuus, cuius pulchritudinem Sol & Luna mirantur: ad cuius nutum vniuersa mutantur? Quid tibi tribus

Domino

Domino pro omnibus quæ retribuit tibi, vt sis socia mensæ, socia regni, socia denique thalami, vt introducat te Rex in cubiculum suum: Vide iam quid de Deo tuo sentias: Vide quantum de Deo presumas. Vide quibus brachiis vicariæ charitatis redamandus & amplectendus sit, qui tanti te estimauit, imò qui tanti se fecit: de latere enim suo te reformauit, quando propter te obdormiuit in cruce, & ob hoc somnum mortis excepit. Propter te à Deo patre exiuit: & matrem Synagogam reliquit vt adhærens ei, vnus cum eo spiritus efficiaris. Et tu ergo audi filia & vide & considera quanta sit erga te dignatio Dei tui: & obliuiscere populum tuum, &c. Desere carnales affectus, seculares mores dedisce; à prioribus vitis abstine, consuetudines noxias obliuiscere. Quid enim putas? Nonne stat Angelus Domini qui secer te mediam, si forte, quod auertat ipse alterum admisit amorem? Merito ergo exclamat S. Macar. ho. 27. inio. [Agnosce nobilitatem, o homo tuamque dignitatem, quàm pretiosus sis frater Christi, regis amicus, sponsa sponsi celestis.]

Zelum Christi pro hac sponsa, & bonitatis nouum genus in ea post sedationem (si interueniat,) recipienda, pulcherrimè prosequitur Orig. hom. 8. in Exod. sub medium. Copulam huius coniugij accipe ex S. Eph. l. de iud. extremo & compunctione. [Qui anima indigna ad diuina participanda mysteria accesserit, seipsum condēnat, non purificans se, vt te Regem ac Dominum in pectoris sui thalamum suscipiat. Est enim nostra anima, sponsa sancta facta immortalis sponsa. Nuptiarum autem copulæ, diuina sunt sacramenta, per quæ sancta anima iungitur sponso, dum cum timore atque tremore dignè sumuntur. Attende igitur tibi ipse frater, thalamumque tuum iugiter immaculatum custodire, & celestem sponsum, Christum Regem, in eo suscipere contende.] Aponius lib. 6. in Cant. vsum sacramenti Eucharistiæ, ad animæ desponsationem, per annulum, & osculi traditionē referte maluit.

Proles sacra, ex his nuptiis conceptio, ac partus.

834 De conceptione & partu proles per animum ex hoc sponso, scitè omnino Hildebertus Epist. 41. ad Adelam Comitissam, quæ quod aliàs intemperanter vixisset monasterium ad anteriorem vitam expiandam cogitaret, hortatur illam Hildebertus, data fide coniugij nihilominus cū Christo inuendi, & proles ex eo concipiendæ ac patiendæ; eo quod, etiam aliàs iam maritatas, aut etiam cum scelere corruptas, non dedigne- tur Christus habere vxores, ac etiam fœcundet. [De longè, (inquit,) venientes zelatur sponso tuus: eis etiam se maritum offerens, quæ numerum perdere maritorum, Christo itaque multæ vxores. Eius vxor, Agnes & Agna & Susanna est. Agnes, nullius nisi eius: Anna, post alterum, tamen eius: Susanna similiter & alterius, & eius. Quæ enim plus diligit, parit verius; quæ plus parit, dotatur ab eo sublimius: nulla tamen indotata, quia nulla infœcunda. Apud sponfas hominum (si verus est Physicus) in 30. anno fœcunditas omnium conuiescit; quibusdam nulla omnino filiorum benedictio est. Apud Christi coniugens, non sic, nullam naturæ, nullam tempus facit infœcundam; omnis ætas ab eo concei-

Theoph. Raynaud de Attrib. Christi.

pit, & parit: In ortu quippe, sumunt Christi nuptiæ principium. Virgines nascuntur omnes; cui fortè debetur in celesti thalamo principatus. Fœmina fœminam generans, ante Dei socius est quàm hominis. Festiuitas tam festiuitas coniugij! Fœlix vix nata, & iam nupta, Angeli enim neque nubunt, neque nubentur, quorum conditio sexum ignorat. Nam de cæteris Christi coniugibus, quid loquere, quibus exuberat in senectute fœcunditas: Anna fœcundior octogenaria quàm iuuentula fuit. Vnum Sara genuit Abraham filium; Domino plures; Omnes, (sicut Salomon ait,) *gemellu fratribus abundant, & sterilitas non est in eis.* Hæ sunt quæ cum Propheta dicunt, *à timore tuo concepimus & doluimus & peperimus, spiritum saluationis fecimus super terram.* Subdit de iusto metu ne quæ concepit, abortum faciat. [Delicatus profectò conceptus, & excuti facilis ante partum! Mille sunt veneficia Dæmonum, quibus iniectis, vel rude semen penitus deficere, vel enecari iam formatum consuevit.] Concludit tandem. [Fœlix si ludat & exultet apud te, tam beata progenies; fœlicior autem si de ea tuus triumphare non poterit inimicus. Fortassis ignoras: sed in masculos huiusmodi superstes adhuc Pharaon debacchatur; inuidiam quam cepit ante partum constanter exercens & post partum: quos enim conceptos doluit, editos mergit in flumine, nesciens cum iam natis in gratiam reuersi, quos oderat nascituros. Persequitur ergo illos vsque in hodiernum diem, nec pudet congregi superatum, dummodò speret alium superare. Siue igitur parturias adhuc, siue iam educes quod peperisti, illum time Pharaonem, quo sicut nihil peruerius est, ita nihil astutius.]

Eadem mens Guerrico serm. de Ann. vbi sub finem, monstrat primò, concipi Christum à fœdeli anima exemplo B.M. & quam id sit sublimè, expendit; tum concludit. [Gratias tibi sancti S. qui vbi vis spiras. Video munere tuo non vnā sed innumeras fidelium animas, illo generoso germine grauidas: custodi opera tua, ne aliqua aliarum abortiat, conceptumque diuinæ sobolis, informet aut mortuum excutiat. Vos quoque o matres beata, tam gloriosa proles attendite vobis ipsi, donec formetur Christus in vobis: attendite ne qua foris offensa grauior fœtum tenerum ladat, ne quid ingeratis ventri, id est, menti quod spiritum quem concepistis extinguat. Parcite si non vobis, certè filio Dei in vobis, parcite inquam, non solum ab operibus & sermonibus malis, sed etiam à cogitationibus noxiis, & delectationibus mortiferis, quæ planè suffocant semen Dei. Omni itaque custodia seruate corda vestra, quia ex ipsis vita procedet: cum scilicet maturus se partus absoluet, & vita Christi quæ nunc abscondita est in cordibus vestris, manifestabitur in carne vestra mortali. Concepistis spiritum salutis, sed adhuc parturit, nondum peperistis. Si labor in parturiendo, magna de spe partus consolatio. *Mulier cum parit, tristitiam habet & labores, cum autem pepererit puerum, iam non memoretur præsentis propter gaudium, quia natus erit homo.* Christus in mundū exteriorem corporis nostri, quod & minor mundus solet appellari. Qui enim nunc conceptus est Deus in spiritibus nostris, configurans eos spiritui charitatis suæ, tunc velut homo nascetur in corporibus, configurans ea corpori claritatis suæ.]

HH h

Nec

Vfus Doctrina.

De Christo sponso.

conspectu, qui meritum quarentibus præstat. Quare flammæ imposito, perspicuum est mystici huius connubij Virginum cum Christo sponso argumentum. De huius sponsi dotibus & sponсарum felicitate egregie Hildebertus epist. 36. quæ est ad quandam Virginem *sub finem*. De amore huius sponsi per Sacras Virgines, insigniter S. August. lib. de sancta Virginitate cap. 54.

Idem de quavis in religioso statu persona.

836 Speciali item iure, ij qui religiosum statum capessunt, & calcato mundo adducunt se Christo, sponсарum eius nomen referunt: præsertim si religiosa vitæ decora expriment factis, nec vacuum & inane nomen ostendent, sanctus Bernardus serm. 85. in Cant. de vero religioso Christum vita & moribus referente, præfatus aliqua, ita statuit. [Ex quo iam gradu audet quæ eiusmodi est, cogitare de nuptiis. Quidni audeat, eo se nubilem, quo similem cernens? Non terret celsitudo, quam sonat similitudo, amor conciliat, professio maritat. Professionis forma hæc est: *Iuravi, & stui custod. e iudicia iustitie tue.* Hanc secuti Apostoli, aiebant *Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te.* Simile est illud quod in carnali quidem dictum, Christi & Ecclesiæ connubium spirituale significavit; *Propter hoc relinquet homo patrem suum & matrem suam, & adhaerebit uxori suæ, & erunt duo in carne una.* Et apud Prophetam gloriatio maritatus, *Mibi autem adhaerere Deo bonum est, ponere in Domino meam spem meam.* Ergo cum videris animam relictis omnibus, Verbo votis omnibus adhaerere, Verbo vivere, Verbo se regere, de Verbo concipere quod pariat Verbo: quæ possit dicere. *Mibi vivere Christus est, & mori lucrum.* puta coniugem, verbôque maritatum. Confidat in ea cor viri sui, sciens fidelem, quæ pro se omnia spreverit, omnia arbitretur ut sibi ipsum lucrifaciat.] Præclarè quoque de his Christi cum Religiosa anima nuptiis Petrus Damiani Opusc. 10. cap. 1. occasione Blanchæ Comitissæ quæ relicto sæculo & deliciis amplissimis Principatus, Christo se iunxerat in Religioso instituto.

Omnes has sponсарas, ad Christi sponsi amorem virgere licet verbis illi S. Ambrosij in cap. 5. Lucæ *sub finem*. [Bonus sponsus Dominus Iesus; hic novo partu naturam nostram initiavit; huic desponsata, corruptelis carnis absolvitur. Non filios mortales requirit, non Eux delectatur doloribus: non virum obnoxium culpæ, non hereditatem condemnati patris requirit. Vidit enim carnis vlcera, quam antea concupiscebat: aduertit non esse pulchritudinem veram, quæ vitiorum habeat deformitatem. Et ideo quid tibi cum tali sponso femina? Requirere diligenter, & in omni corpore inuenies citricem. Cognosce alium magis sponсарum, qui circumdatur luce, cuius species non potest interire. Hunc tolle in animum tuum, consecra in templo tuo, tolle in corpore tuo: sicut scriptum est, *Tollite Dominum in corpore vestro.* Huius thalamos ingredi non nos, huius spectato peregrinum decorem, hunc induæ, hunc vide ad dexteram Patris, & gaude quia talem habes sponсарum.]

Theoph. Raynandi de Attrib. Christi.

837 Non plura, de sponсарæ Christi, cum generatim tum speciatim dicta, decoribus ac prærogatiuis. Quam verò e contratio infelix est anima, quæ spreto tali sponso alium capiat, & quidem terribilium & horrendum, ex quo horrendam sobolem edat. [Est execrabilis, inquit Origenes hom. 2. in Numeros *sub initium*,] corporis etiam fornicatio. Quid enim ita execrabile, quam templum Dei violare, ac tollere membra Christi, & facere membra meretricis? Multo tamen magis execrabilis est generalis illa fornicatio, in qua omne genus peccati pariter continetur. Generalis autem fornicatio dicitur, cum anima quæ in consortium Verbi Dei ascita est, & matrimonio eius quodammodo sociata, ab illo, alieno scilicet, & aduersario illius viri qui eam sibi despondit in fide, corrumpitur & violatur. Est ergo sponsus & vir animæ mundæ & pudicæ, Verbum Dei, qui est Christus Dominus, sicut & Apostolus dicit: *Volo autem vos omni viro Virginem castam exhibere Christo.* Timeo autem ne fortè sicut serpens seduxit Eua astutia sua, sic corrumpantur sensus vestri à simplicitate quæ est in Christo Iesu. Dò nec igitur anima adhæret sponso suo, & audit Verbum eius, & ipsum complectitur, sine dubio ab ipso semen suscipit Verbi: & sicut ille dixit, *De timore tuo Domine in utero concepti,* ita & hæc dicit, *de verbo tuo Domine in ventre concepti, & parturivi, & spiritum saluum feci super terram.* Si ergo sic de Christo concepit anima, fecit filios pro quibus dicatur ad eam, quia salva erit per filiorum procreationem si permanserit in fide & charitate & sanctitate, cum sobrietate, etiam si prius sicut Eua seducta fuisse anima videatur. Est itaque verè beata soboles, ubi concubitus factus fuerit animæ cum verbo Dei, & ubi complexus ad inuicem dederint. Inde nascetur generosa progenies, inde pudicitia oriatur, inde iustitia, inde patientia, inde mansuetudo. & charitas, atque omnium virtutum proles veneranda succedet. Quod si infelix anima, diuini Verbi derelinquit sancta connubia, & adulterinos se complexus Diaboli, aliorumque Dæmonum illecebris deceptam tradiderit, generabit sine dubio etiam inde filios; sed illos de quibus scriptum est; *Filij autem adulterorum imperfecti erunt, & ex iniquo concubitu semen exterminabitur.* Omnia ergo peccata, filij fornicationis. Vnde & ostenditur, quod per singula quæque quæ gerimus, parit omnia nostra & generat filios, sensus scilicet & opera quæ gerit. Et siquidem secundum legem est id quod gerit, & secundum Verbum Dei, Spiritum parit salutis, & propterea saluabitur. per filiorum generationem, & isti sum filij, de quibus Propheta dicit; *Filij tui sicut nouella olivarum in circuitu mensæ tuæ.* Si verò quod agit, contra legem est, sine dubio ex conceptione contrarij spiritus malignam sobolem gignit. Parit enim filios peccati. Et ista sunt maledictæ generationes, in quibus à nonnullis sanctorum, maledicuntur etiam dies in quo nati sunt. Nunquam est ergo quando pariat anima. Anima semper parit, semper generat filios. Sed illa quidem benedicta generatio

Hllh 2 est,

est, quæ de Verbo Dei concepta generatur, & ista est filiorum generatio, per quam salua fiet. Si autem, (vt diximus) ex contrario Spiritu concipiat, certum est quia pariat filios iræ, aptos ad interitum.]

Tali animæ, pro viro Christo, vir succedit Diabolus: quod concinnè expressit idem Origenes hom. 12. Leuit. *sub finem* & hom. 10. in Genesim tractans illud de Rebecca, *virgo erat & vir non cognouerat eam*, quod sic Glossat. [Nec hoc frustra scriptum est de ea. Verumtamen mouet me, quid est quod dicitur, *Virgo erat, vir non cognouerat eam*: quasi verò aliqua sit virgo quam vir contigerit. Et quid tibi videtur additamentum in Virgine, vt dicatur, *quia vir non cognouerat eam*? Est enim aliqua virgo quam contigerit vir? Sæpè iam dixi quod in his historiæ narratur, sed mysteria contextuntur. Tale enim in hoc aliquid indicari puto. Sicut Christus animæ vir dicitur, cui venit ad fidem: ita & huic contrarius vir ille est, cui nubit anima cum declinat ad perfidiam. Ipse ille qui & inimicus homo dicitur, cum lolium superferit tritico. Non ergo sufficit animæ vt casta sit corpore; opus est, vt & vir hic pessimus non cognouerit eam. Potest enim fieri, vt habeat quis in corpore Virginitatem, & cognoscens istum virum pessimum Diabolum, atque ab eo concupiscentiæ iacula in corde suscipiens, animæ perdiderit castitatem. Quia ergo Rebecca virgo erat, sancta corpore & Spiritu, ideo eius duplicat laudem. & dicit, *virgo erat, & vir non cognouerat eam*.]

838 Quæ eiusmodi non sunt Satanam virum sortiuntur, suntque eodem cum eo luctu dignæ. I. quantus sit quamque acerbus esse debeat, audi S. Macharium. hom. 15. post descriptam feclicitatem animæ Christo sponso copulatæ. [Si verò quid aberet, aut in ministerio suo quippiam agat præter decorum, nec egerit quæ Domino grata sunt, & voluntati eius non fuerit obsecuta, neque cum gratia Spiritus secum habitante cooperata fuerit, tum contumelia atque ignominia afficitur, ac velut inuiliis minimæque conueniens societati Regis cælestis, vita priuata tandem illa tristitia, mærore ac luctu cum omnibus sanctis ac spiritibus intellectualibus conficitur: Angeli Potestates, Apostoli, Prophetæ, atque Martyres, lugent eius causâ. Quemadmodum enim gaudium est in celo, (vt inquit Dominus) *super vno peccatore penitentiam agente*, ita tristitia multa est & luctus in celo propter vnâ animam ab æterna vita cadentem. Et sicut in hoc seculo si quis diues obierit, cum cantu lugubri, lamentatione & planctu effertur à vita per suos fratres, cognatos, amicos, & familiares: ita propter vnâ animam omnes sancti lugent, lamentantur, ac voces lugubres emittunt. Atque hoc alibi subindicat Scriptura; *Cecidit Pinus, lugete Cedri*.] De exultatione è contrario demonum, ob deprædationem bonorum miseræ huic sponfa à cælesti sponso collatorum, leges Otigenem hom. 2. in Ezech. *in fine*.

De Hæresi, & Pagani mo, ac quacumque infidelitate vxoribus Diaboli, vnde infausta proles ex malo semine execrandorum seminum concipitur. Videndus Anastasius lib. 11. Hexaëm Gelasius Papa initio tractatus contra Andromacum Lupercalium restitutorem, ex eo quod

quod Christianus quilibet sit membrum Ecclesiæ quæ est Christi sponfa, colligit omne mortale peccatum Christiani, esse adulterium eo corporali & carnali grauius, quo animam adeo sponso suo abiungere, tectus est, quam mulierem à viro mortali auellere. [Agnoscant, inquit, non tantum corporali adulterij esse peccatum, quod & discuti debeat & iure puniri, sed esse longe maius fornicariis & adulteris genus, quod in quolibet Christiano, (quia membrum omnis Christianus Ecclesiæ est,) competenter, debeat vindicari. Tanto enim sacrilegi maius est crimen, quanto animæ fornicatio peior est corporis; Nam per animæ fornicationem ab ipsius Dei coniunctione dilceditur, atque ad immundos piritus, spiritualis adulterij genere, transit.]

839 Et quia specialiter Religiosos sponfas Christi esse monstrauimus, audiendus est Petrus Damiani ferm. 73. *in fine*, monstrans quanta verecundia & linguæ sobrietate, debeat exornari Religiosi, eo nominatim titulo perpenso, quod sint sponfæ Christi. [Anima nostra, (inquit,) superni Regis est sponfa, quæ accepto pignore sancti Spiritus, signaculo Fidei est dotata, Meneat ergo in suis penetralibus Virgo, non mæcenter in publicum prodeat, non per oris limen egressa, in superuacua se verba, ac sæcularia inaniter fundat, ne se deuia eam sponfa à modesta pudicitia suæ grauitate conspexerit, quandoque obiurgans, dicat; *Si ignoras te sponfa pulcherrima inter mulieres, egredere, & abi post vestigia preces*. In cubiculo igitur suo Virginali more reliceat, oris ostium clausum teneat, & nunquam, nisi quæ ad expectandum pertinent sponfi cælestis aduentum, locutura procedat; sub vmbra illius silentij reprimat, ne decolor videatur, ab omni se æstu negotij secularis abscondat, vt non immerito possit alaci voce cantare: *sub vmbra illius, quem desiderabam, sedi, & fructus eius dulcis gasteri meo: introduxit me Rex in cellam vinariam, ordinavit in me charitatem*. Solent autem sponfæ nobilium, diuersas pigmentorum species mandendo per ora reuoluere, vt aduenientibus procis, flagrantius valeant, ac suauius redolere. Anima etiam nostra cepas, allia, & quidquid terrenæ prudentiæ acritudinem feruet, protinus abhorreat; Cassiam verò assidue orationis, statem Scæcæ lectionis, Psalmodarum cinnama, & cuncta odoramenti spiritualis aromata ingerit flagrare contendat. Christus sit, omne quod loquitur, omne quod delectatur; omne quod sapit: omne quod viuât; Christum spiret, Christum flagitet, Christum æstuet, Christum ore pronuntiet, Christum assidua cordis meditatione pertractet. Amare alium nesciat, ad hunc solum, totis visceribus inardescat. Illum summis desiderij vocibus clamat, illum ad se venire, suspiris, & crebris gemitibus prouocet; illud diuersis adornata virtutibus, ipsa sui pulchritudine, vt ad se ingrediatur, inuitet: quatenus dum ad se eum, cui æstuat, cui anxiatur, cui inhiat, venire persenserit, protinus gratulabunda alacriter exclamat, dicens; *Vox dilecti mei pulsantis, aperis soror mea, amica mea, immaculata mea*; ac deinde subiungit: *surrexi aperire dilecto meo*. Felix anima, cuius thalamum, cælestis ille sponfus ingreditur, ac indissolubile sibi perpetui amoris vinculo copulatur: quæ nimirum sine intermissione ne celebrat nuptiale conuiuium, & indeficiente copia

copia coelestium fructus epularum. Felix, inquam, anima, quæ dum diuinæ gratiæ rore perfunditur, coelesti mox sobole fecundatur. Sic nimirum arefacta carni, germinat sibi; mortua mundo vivit Deo, vivente, atque regnanti in sæcula sæculorum. Amen.]

CAPVT II.

Christus, Pater futuri seculi.

DONATVR hoc nomine Christus Isaie 9. sed de eius notione ambigi potest. Pro triplici namque notione nominis *Pater*, triplex sensus haberi potest illius denominationis Christo tribuæ.

Patris notiones variae, in Christum cadentes, pro Domino, Præceptore, ac Genitore.

840 Interdum ergo, *Pater*, idem sonat quod *Dominum*, vt videre est in historia Naaman, vbi ferui indignabundum Naaman iamque reuocantem gradum, abcessione prohibentes, sic affantur. *Pater estis rem grandem dixisset tibi Propheta.* Vbi vox *pater*, idem planè sonat, ac *Dominum*. Et hoc sensu hunc Christi titulum in quo versamur, accepit Rupertus l. 1. in Matth. ad illud, *vocabitur nomen eius Emanuel.* Et lib. 2. in Esaïam cap. 3. Christum enim in altera vita, post exactum iudicium, non vt *Dominum* in seruis sed vt patrem in filios regnantem, patrem futuri seculi dictum censet. Tertul. lib. contra Iude. cap. 10. aperte suffragatur. Quod enim habetur apud Isaïam *pater futuri seculi*, vertit hoc modo, *nomen Rex seculorum Christus.* Nec dissimiliter lib. 3. in Marcionem cap. 19. in eiusdem loci Esaïæ expensione Christum *nouum regem, novorum auium* appellat. sic accepit hanc Christi paternitatem Alcazarus in c. 1. Apoc. v. 4. not. 5.

Aliàs verò *pater* significat Magistrum; cum in Scripturis, vt habet S. Hieron. in cap. 16. Ezech. & alij Patres prolati lib. 4. de Virtutibus num. 426. tum etiam apud profanos, vt tradit Clemens Alexand. 5. Strom. cap. 2. initio, *Vnus S. Basilij locus in cap. 1. Esaïæ ad illud, Veb genti peccatrici semini nequam*, rem conficiet. [Consentaneum, (inquit,) proinde est & valdè secundum naturam, semen referri ad filios. A semine enim ad hoc progreditur natura, vt generentur filij. Nec id modò secundum generationes corporum, sed & iuxta animæ promotionem per doctrinæ femina, sicut auditores susceptis doctrinis eò vsque promouentur, vt motum similitudine suos expriment Doctores; quare & filij appellantur, siue filij regni, cum exceptis salutaris doctrinæ seminibus, secundum ea degentes perficiuntur, aut gehennæ filij: siquidem per peruersam & improbatam doctrinam, sibi ipsis conciliant perditionem.] Et hoc sensu, esse Christum, futuri seculi, eius inquam orbis terræ futuri de quo Apostolus, parentem; idest præceptorem, sacra oracula sapè produnt, vt infra videbimus. Insinuatque hanc Christi

paternitatem S. Cyril. lib. 4. in Esaïam, eum supra formationem naturalem, & eam quæ est per Spiritus sancti infusionem, profert eam quoque formationem qua intelligibiliter conformamur per diuinam scientiam.

Est tertius, illeque ex vocum cortice per se obuius sensus, quo Christus futuri seculi pater dicitur, quia de sponsa sua Ecclesia genuit beatam illam progeniem de qua Psal. 21. *annuntiabitur Domino generatio ventura, & annuntiabitur cæli iustitiam eius, populo qui nascetur quem fecit Dominus.* Et hoc peculiari modo, considerandus hoc loco nobis venit Christus Dominus, vt pater futuri seculi. Huius rei gratia, obseruanda est multiplex generatio & natiuitas nostra. Triplicem proponit Nazian. carm. ad Vitalianum Filiorum nomine. Prima est, qua ex sanguinibus, & voluntate carnis ac viri procreamur. Secunda est, qua in Baptismo ex Deo nascimur, renati ex aqua. Tertia qua absterfis vitis inter libere agendum adnatis, formam nouam rectè operando nobis ipsi apamus ac inducimus, iuuante Deo. In quam rem egregiè philosophatur Nyssenus hom. 6. in Cant. Ex his tribus generationibus, prima non est ad rem præsentem, tamen omittenda non fuit quia per ordinem ad eam præsuppositam, secunda vocatur regeneratio, & in ea dicimur renasci. Prima ergo illa apud Nazianzenum generatione dimissa, quia (vt dixi,) ad rem non facit, hæteamus in aliis, si tamen plures reuera statui debent, cum eodem relabantur ambæ, vt mox patebit. Duo autem hic præstanda video; nempe primò vt liqueat, Christum esse patrem. Secundò vt constet esse patrem futuri seculi.

De Christo spirituum genitore, Testimonia.

841 Patrem Christum, & Scripturæ densa testimonia, & manifesta ratio statuit. Ex Scripturis luculentus est locus Isaïæ c. 44. *memento horum Iacob & Israël, quoniam seruus meus es tu. Formauite, seruus meus es tu Israel, ne obliuiscaris mei: deleui vt nubem iniquitates tuas, & quasi nebulam peccata tua. Reuertere ad me, quoniam redemite.* Eum locum de Christo esse, S. Cyrillus lib. 4. in Esaïam, colligit ex redemptione & remissione peccatorum, quæ Christi sunt opera. Et tamen disertè vocat se formatorem, idest patrem mystici Israël hac est, Christianorum. Origenes quoque hom. 6. in Exod. de Christo accipit illud *Deus Patris mei.* Quia enim Christus ipse, patrem vocat Deum suum, idcirco Origenes Deum patris nostri, interpretatur Deum Christi, qui pater noster est nosque fecit & genuit. Concinnissimè Bracharius *ferè in fine*, Epistolæ ad Ianuarium pro lapsis recipiendis, ait Christi filios esse Christianos in Ecclesiastici fontis vtero, & secreti perplexique vulua mysterij satos, vt ex eo infra referam. Sed addit probationem ex verbis Christi in quo lapsus memoria est, Christum enim inducit, alloquentem his verbis Apostolos. *Iam non dicam vos seruos sed filios*, locus est Ioan. 15. vbi non *filios* sed *amicos* habet Germana lectio. S. Augustinus serm. 109. de temp. *sub finem*, agnoscit hanc Christi paternitatem. [Quia duo parentes non genuerunt ad mortem, duo parentes non genuerunt ad vitam. Parentes qui nos ge-

HH h 3 nuerunt